

[illegible]

Speciale ved
Kandidatuddannelsen i Læring og forandringsprocesser.

Institut for læring og filosofi.

Aalborg Universitet.

Aflevering: 31. maj 2013

Antal tegn inkl. Mellemrum Specialet: 123.000

Antal tegn inkl. Mellemrum Artiklen: 10.665

Udarbejdet af: Christina Licie Munkholm

Vejleder: Julie Borup Jensen

Studie nr. 20002963

Underskrift _____

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	3
ABSTRACT	4
INDLEDNING	7
PRÆSENTATION AF KONTEKSTEN	8
SPECIALETS OPBYGNING	11
PROBLEMATISERING	13
PROBLEMFORMULERING	18
METODOLOGI	20
ONTOLOGI	20
EPISTEMOLOGI	21
METODE	25
METODOLOGISKE BEGRÆNSNINGER	29
TEORI	31
TRANSFORMATIV LÆRING	32
PRÆSENTATION AF TRANSFORMATIV LÆRING	32
MENINGSSTRUKTURER; MENINGSPERSPEKTIVER OG MENINGSSKEMAER	32
KRITISK REFLEKSION OG REFLEKSIV DISKURS	33
NY FORSTÅELSE AF LÆRING	38
RELATIONEN	39
DEN ANERKENDEDE RELATION	39
REFLEKSION OG FORTOLKNING	39
SELVREALISERING	40
NY FORSTÅELSE AF RELATIONEN	42
ANALYSE	44
HVILKEN FORM FOR LÆRING INVOLVERES I BORGERNES UDVIKLING?	45
HVORDAN KAN MAN FORSTÅ RELATIONEN MELLEM KONSULENTER OG BORGER?	49
SKABER RELATIONERNE MELLEM KONSULENTER OG BORGER MULIGHED FOR UDVIKLING HOS BORGERNE?	51
METODEKRITIK	54
KONKLUSION	56
EN HERMENEUTISK REFLEKSION	60
FOKUS PÅ RELATIONEN – ET KONKRET HANDLEFORSLAG	61
ARTIKLEN - ER DET ATTRAKTIVT AT VÆRE KONTANTHJÆLPSMODTAGER?	66
LITTERATURLISTE	71
BILAGS OVERSIGT	74

Forord

Dette speciale markerer afslutningen på min kandidatuddannelse på Aalborg universitet ved institut for Læring og Filosofi.

Specialet tager afsæt i et emne, som jeg mener er vigtigt ud fra et samfundsudviklingsmæssigt synspunkt, nemlig hvordan konsulenterne relationen til kontanthjælpsmodtagere kan støtte kontanthjælpsmodtagerne til en udvikling og derved læring, der sætter dem i stand til at blive selvforsørgende, i en del af organisationen Aalborg kommune.

Specialet søger at belyse den relation, der er mellem kontanthjælpsmodtagerne og konsulenterne, samt om denne relation har særlig betydning for kontanthjælpsmodtagerne og deres udvikling, men ligeledes om den udvikling som kontanthjælpsmodtagerne gennemgår, er en særlig form for læring.

Jeg har igennem mit studie været optaget af ledelse, og om hvordan relationen mellem ledere og medarbejdere skaber udvikling og trivsel i organisationen. Dette speciale har taget en anden drejning, men fokus er stadig på relationer. Dog handler det om relationen imellem de professionelle og individet, og dennes betydning for individets udvikling. Det har været en spændende proces i dette speciale igennem interviews at belyse disse relationer, fordi dette skaber mulighed for at belyse kontanthjælpsmodtagernes for forståelser, horisont, læring samt drømme for fremtiden. Ligeledes giver det mulighed for at se ind bag konsulenterne, deres forståelser af kontanthjælpsmodtagerne og deres arbejde med kontanthjælpsmodtagerne.

Dét, som især har fanget min interesse er, hvordan relationen imellem kontanthjælpsmodtagerne og konsulenterne kan skabes på en sådan måde, at den bliver ligeværdig og udviklingsstøttende. Derfor har projektet fokus på den anerkendende relation og dens potentiale for samspillet og for borgernes transformative læring.

Jeg vil benytte muligheden for at sige tusinde tak til min vejleder. Uden hendes sparring og vejledning var specialetiden ikke blevet så godt og spændende et forløb. Især skal hun have tak for sin altid anerkendende tilgang og faglige sparring igennem processen. Min søde veninde Lene skal have en stor tak for hendes sparring og korrekturlæsning. Ligeledes skal specialesparingsgruppen takkes for hyggelige stunder og faglige diskussioner. Derudover skal den største tak lyde til min familie for deres anerkendelse af mig samt troen på mig og mine drømme, hvilket har været en utrolig støtte for mig.

The sky is the limit

Abstract

This master thesis is a study about how the relationship between the consultant and the benefit recipients can affect the benefit recipients' development and learning.

The thesis focuses on what kind of learning is involved in benefit recipients' development, how to understand the relationship between employee and benefit recipient and how the relationship between employee and benefit recipient create opportunities for the development of the benefit recipients.

The problem statement is therefore:

How important is the relationship between employees and benefit recipients for the benefit recipients' learning?

The context in the thesis is an institution that is a part of the organisation Aalborg kommune, the institution's purpose is to support the benefit recipients in making a/an development that will make them able to get a job or education. The employees at the institution are consultants; their main purpose is to support the benefit recipients in the transition that makes them self-providing and -dependent. When the goal for the institution to help the benefit recipients to create development and learning to make them self-providing and -dependent, this learning has to be transformative. The transformative learning depends on the relationship between the employee and the benefit recipients to be a supportive relationship.

The supportive relationship, cf. the transformative learning, must contain some important components before it will be able to support the benefit recipients in their development. First and foremost the supportive relationship in the transformative learning process has to support the development that the benefit recipients want, that means that the consultant has to support the benefit recipients toward their dreams for the future. Another important essential component in the transformative learning and therefore in the supportive relationship, is that it has to be an equitable relationship. This equal relation will create the trust that the benefit recipients need to empower themselves, and to trust that what they say is important to the consultants. This will empower the benefit recipients to dare to speak up and tell their dreams and hopes for the future, and this will make it possible for the consultant and the benefit recipients to have a reflexive discourse. The reflexive discourses will make it possible for the consultants to reflect on the benefit recipients preconceptions and horizons through their communication, which can help the benefit recipients to see how their own preconceptions and horizons look like from another point of view. The reflexive discourse makes it possible for the benefit recipients to see their

preconceptions and horizons reflect and that gives them the opportunity to change them if they are problematic for their position in life and for their dreams for the future. This will make it possible for the benefit recipients to be empowered, to take matters into his or hers own hands and make their dreams come true.

If the consultants want the relationship to the benefit recipients to be like the supportive relation that the transformative learning demands of the relationship, the appreciative relationship has the components that supportive relationship demands. Therefore the new understanding of the relationship in this thesis is that it is an appreciative relationship.

The appreciative relationship will create a special sort of relationship, which can make it possible for the benefit recipients to get empowered, through their relationship to the consultant and when the consultant makes an appreciative relationship to the benefit recipients it results in an equal relation. Therefore the appreciative relation depends on that the consultant and the benefit recipient also obtain some qualifications before the learning becomes transformative learning, i.e.. that they both must be able to reflect and be a part of a reflexive discourse.

The findings in the empirical data/material say that the relationships in my study often, but not necessarily, are appreciative relationships. The findings also say there are learning present in the study, but that not all the learning that occurs in the study is transformative learning. Also there are findings in the empirical data/material that displays that the transformative learning is generated by the benefit recipients, as a result of an appreciative relation, but not all the transformative learning generated by the benefit recipients is connect to the relationship between the consultants and the benefit recipients.

Indledning

I dette indledende afsnit vil jeg præsentere følgende væsentlige oplysninger, som danner baggrunden for mit speciale;

- Hvordan interessen for mit speciale blev skabt via mit praksisforløb på 9. Semester, herunder mit 9 semesters projektfokus.
- Præsentation af min praksis kontekst, dvs. institutionen, medarbejderne af institutionen og brugerne af institutionen.
- Specialets opbygning.

Indledning

Jeg har igennem min kandidatuddannelse været optaget af ledelse, og hvorledes ledelse påvirker institutioner. Denne interesse gjorde, at jeg på mit 9. Semester kontaktede Aalborg kommunes afdeling for HR og arbejdsmiljø, fordi jeg ønskede at komme i praktik ved deres projekt *"Ledere som sundhedsambassadør og trivselsfremmere"* (Aalborg kommune 2012 1). *"Ledere som sundhedsambassadør og trivselsfremmer"* vil fremover blive benævnt LST.

Aalborg kommunes afdeling for HR og arbejdsmiljøs arbejdsområde er meget bredt, men de arbejder bl.a. med ledelse, udvikling af, trivsel og arbejdsmiljø i organisationen Aalborg kommune. HR og arbejdsmiljø skaber uddannelser og facilitation af forandring til hele organisationen Aalborg kommune, og hører hjemme i forvaltningen, *"Sundhed og bæredygtigt udvikling"*. LST er et udviklingsprojekt i Aalborg kommunes afdeling for HR og Arbejdsmiljø, som et nytænkende og nærværende projekt, hvis sigte er, at hjælpe lederne i Aalborg kommune med at skabe et godt arbejdsmiljø dvs. at skabe trivsel og sundhed i deres institution.

På 9. semester lavede jeg en kvalitativ interviewundersøgelse af læring, hos 4 ledere, som var deltagere på LST omkring, hvad de havde lært og videregivet til deres institutioner. Jeg var optaget af om, og hvorledes deres læring blev udmøntet i initiativer for medarbejderne og borgerne i deres institutioner. Via min praktik i afdelingen for HR og Arbejdsmiljø, deltagelse på LST samt min undersøgelse på 9 semester, fik jeg flyttet mit fokus fra sundhed til trivsel, da jeg oplevede, at ledernes virkelighed så anderledes ud, end jeg havde forventet. Lederne italesatte, at for dem handlede det om trivsel frem for sundhed, hvilket var dét, som de havde fået ud af denne uddannelse. Dette skabte et fokusskifte hos mig; for disse ledere var det trivsel der skabte mulighed for sundhed i deres institution. Jeg blev derfor mere nysgerrig på; hvad siger lederne så mere, de kunne bruge projektet til? Når nu det ikke var den sundhed, som var det, som *jeg* troede skulle være i fokus.

Igennem mine interviews med 4 ledere for institutioner i Aalborg kommune fandt jeg ud af, at når det var lederen, der skulle fremme trivslen handlede det ikke om, at de alene skulle fremme trivslen og sætte dagsordenen, men at lederne mente at trivsel for institutionen skabes, hvis institutionen står sammen og skaber den. Igennem undersøgelsen fokuseredes der derfor på, at institutionens trivsel for disse ledere handler om medindflydelse og samarbejde, hvilket får den betydning, at hvis hele institutionen skal være i trivsel og have arbejdsglæde, skal man skabe trivsel sammen.

Mit 9. semesters projekt havde fokus på hvilken læring lederne opnåede samt hvordan og hvilke initiativer lederen satte i gang for at skabe trivsel og læring i deres institution.

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Afslutningen på projektet skabte for mig et nyt fokus og nye spørgsmål. Jeg begyndte at tænke på, hvorledes lederens initiativer påvirkede medarbejderne og borgerne i disse institutioner. Skabte de teorier og tiltag, som lederen oplevede og mente gav læring, ligeledes læring i dennes institution? Oplevede konsulenterne og borgerne øget trivsel med baggrund i de tiltag, lederen havde igangsat, dvs. tilgodeså disse initiativer medarbejdernes og borgernes forandring og opnåelse af trivsel?

Præsentation af konteksten

Konteksten for mit speciale er en ud af seks afdelinger i en institution under organisationen Aalborg kommune, som arbejder med at støtte kontanthjælpsmodtagere til at blive selvforsørgende.

Jeg har i specialet valgt at bruge betegnelsen organisation om hele Aalborg kommune, samt betegnelsen institution for de organisationer, der er en del af Aalborg kommune, så som konteksten for min undersøgelse.

Den afdeling, som jeg har lavet min undersøgelse i, hedder Job-team, hvorfor jeg har valgt at forkorte dette til JT.

Medarbejdere ved JT er en bred gruppe, de er 22 medarbejdere og 1 leder, lederen beskriver sine medarbejder, således;

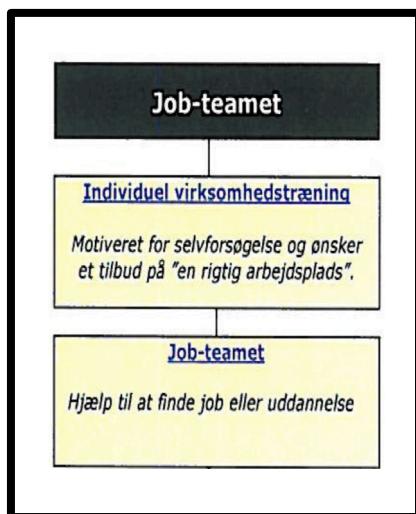
"Det har jeg svært ved at konkretisere, f.eks. har jeg 3 socialrådgivere, 3-4 pædagoger, jeg har nogle sælgere, en økonoma, jeg har social og sundhedshjælpere, jeg har en voksen vejleder, jeg har nogle håndværkere, en kok, jeg har nogle cand.mag.er." (Bilag B: 5)

Lederens udtalelse beskriver, at medarbejderne ikke er en ensartet gruppe, men en gruppe med en bred referenceramme og forskellige kompetencer, således at de netop kan varetage de mange forskellige behov, som målgruppen repræsenterer.

Medarbejderne, som er en del af dette speciale, vil i resten af opgaven blive betegnet som konsulenter

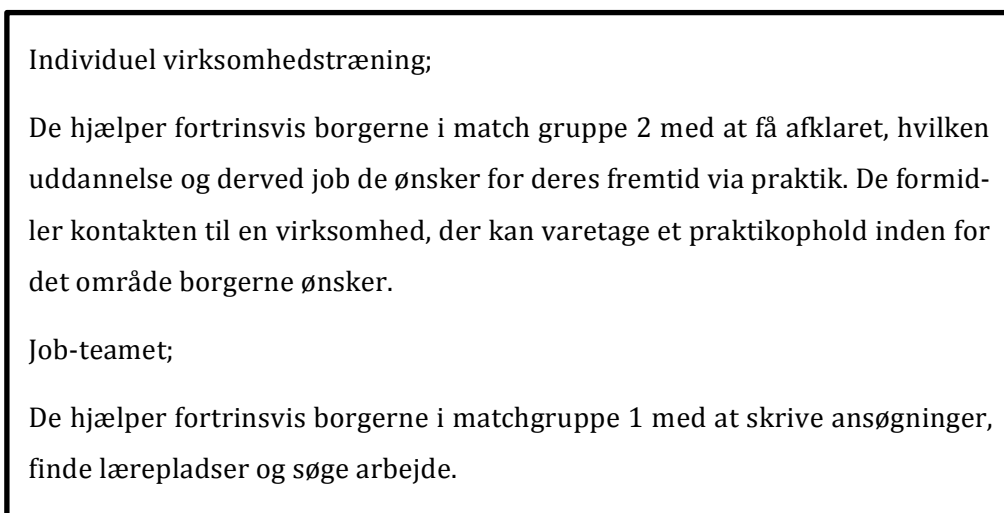
Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Aalborg kommune definerer konsulenternes arbejdsopgave i min kontekst, som at de skal hjælpe borgerne til selvforsøgelse, enten ved afklaring af hvilket job eller uddannelse de ønsker i fremtiden;

Figur 1: Bilag A

JTs afdeling er delt på de to matchgrupper, som er fordelt i;

Figur 2: Efter bilag B

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Konsulenterne ved JTs primære funktion er at støtte disse borgerne, til at skabe en udvikling og derved læring, som sætter dem i stand til at blive selvforsørgende.

Borgerne som er tilknyttet institutionen, dvs. alle seks afdelinger, er inddelt i tre grupper;

“Matchgruppe 1: Jobklar *Borgere der, efter jobcentrets vurdering, kan tage et ordinært arbejde, så de kan være ude af systemet inden for de næste tre måneder.*

Matchgruppe 2: Indsatsklar *Borgere, der ikke vurderes at kunne tage et ordinært arbejde, så de er ude af systemet inden for de næste tre måneder, men som kan deltage i en beskæftigelsesrettet indsats med aktive tilbud.*

Matchgruppe 3: Midlertidigt passiv *Borgere, der vurderes at have så alvorlige problemer, at de pt. hverken kan arbejde eller deltage i en beskæftigelsesrettet indsats.” (Ams 2013)*

Der er ca. 500 borgere tilknyttet den afdeling, som er konteksten for min undersøgelse. De er i aldersgruppen 18 til 65 år og alle defineret ud fra match gruppe 1 og 2.

Når jeg i resten af specialet henviser til kontanthjælpsmodtagere generelt, betegnes de for kontanthjælpsmodtagere, hvor når jeg omtaler om dem i forhold til min praksiskontekst, omtaler jeg dem borgere.

Specialets opbygning

Jeg har valgt at opbygge mit speciale således, at jeg har lave et kort oprids af, hvad de enkelte dele af specialet indeholder ved hvert nyt kapitel, for således at skabe overskuelighed for læserne om, hvad det næste kapitel repræsenterer i specialet.

Specialet starter med ovenstående forord, indledning og præcision af kontekst, hvilket er en måde at præsentere baggrunden for specialet for læseren på.

Efter dette afsnit omkring specialets opbygning, problematiserer jeg de problemstillinger, jeg finder relevante for emnet. Herefter afgrænser problemformulering specialet til det mest essentielle og de tre underspørgsmål præcisere hvordan jeg vil svare på problemformuleringen.

Herefter præsenteres metodologien for specialet, dvs. specialet hvorfor og hvordan jf. hvordan undersøgelsen i specialet har skabt. Dette leder over til min teori, som jeg præsenterer, før jeg i en analyse sammenholder det valgte teori med den empiri min undersøgelse har frembragt.

Analysen samt konklusionen, som vil være at finde lige efter denne, vil være opdelt efter mine tre underspørgsmål, for således at skabe overskuelighed for læseren.

Afslutningsvis vil jeg lave en hermeneutisk refleksion og have fokus på det, som jeg ser, er vigtigt at belyse for JT dvs. de problematiske fund undersøgelsen har skabt fokus på jf. JT, samt et forslag til forbedring af praksis hos JT.

Sluttelig følger min artikel, som hedder; Er det attraktivt at være kontanthjælpsmodtager?

Problematisering

I dette afsnit præsenterer jeg;

- Problematiseringen, dvs. forskellige problematikker som jeg finder væsentlige for emnet, herunder;
 - Økonomiske problemstillinger i samfundet, den økonomiske krise, samt fokus på vores velfærdssamfunds- og overførselsindkomstens udvikling
 - Samfundsmæssig relevans og sammenhæng, herunder medierne og politikernes relevans for det billede der er af problemerne omkring arbejdsløshed og overførselsindkomsts.
 - Jobskabelse og dette pres det skaber for kontanthjælps- modtagerne.
 - Social kapital, som et begreb i Aalborg kommune.
 - Indblik i hvordan social kapital defineres igennem teoretikerne Bourdieu og Coleman for at undersøge brugernes mulighed for at opnå social kapital.
- Problemformuleringen
- Mine underspørgsmål
- Hvordan jeg vil svare på problemformuleringen

Problematisering

Finanskrisen har skabt globale økonomiske problemer, den har ligeledes sat det danske samfund under økonomisk pres. De økonomiske problemer har tvunget danske firmaer til at minimere antallet af medarbejdere og derved arbejdspladser, hvilket har medført fyringer. Derfor har finanskrisen i Danmark og resten af verden skabt øget arbejdsløshed;

"Antallet af arbejdsløse på verdensplan steg i 2012 med fire millioner til 197 millioner og forventes at stige yderligere,(...)" (Berlingske 2013)

I Danmark har det haft den betydning, at flere danskere er blevet arbejdsløse og derfor lever på overførselsindkomst. I Danmark er en stor del af arbejdsstyrken medlem af en fagforening (Fagforening-info 2013), hvorfor de kan få dagpenge når de bliver arbejdsløse. Desværre er der også danskere, som ikke er en del af dette system, og som derfor ikke har muligheden for dagpenge, men har mulighed for at modtage kontanthjælp i tilfælde af arbejdsløshed. Regeringen vedtog sidste år, at dagpengeperioden skulle ændres fra 4 til 2 år (modkraft.dk) 1/1 2013, resulterede dette derfor i at flere danskere blev kontanthjælpsmodtagere, da deres dagpengeperiode løb ud.

Politikerne og medierne påpeger, at antallet af folk på overførselsindkomst påvirker den danske økonomi negativt, at alle som kan arbejde skal i arbejde, samt at sænkelsen af selskabsskatten skaber arbejdspladser. De lægger derved vægt på, at hvis Danmark skal ud af finanskrisen, skal vi have skabt arbejdspladser i det private erhvervsliv, og at dette kan lykkes via skattelettelser på selskabsskatten. (Dr 2013 2) Disse neoliberalistiske strømninger i politik og økonomi, handler om;

"(...)at øge virksomhedernes indtjening, de velstilledes indkomster samt fremme det private på lønmodtagernes og velfærdsstatens bekostning.(...) Med andre ord et skifte hen imod, at arbejdsmarkeds- og socialpolitikken underordnes (udbuds)økonomiske hensyn." (modkraft 2013)

Regeringen vælger derved at regulere dagpenge perioden, efterlønnen, SU og på sigt også kontanthjælpen for at skabe økonomi til skattelettelser til erhvervslivet.

Fokus bliver, at den situation Danmark står i nu, hvor der mangler arbejdspladser og firmaer flygter ud af Danmark til lavere skatter i vores nabolande skyldes, at der bruges mange penge på overførselsindkomst. Dette kan skabe et forvrænget billede af at Danmarks dårlige økonomiske situation skyldes de store beløb vi bruger på overførselsindkomster. Dette kan få betydning for dem, som ikke er i arbejde - de risikerer at føle sig som en belastning for samfundet. Herved

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

skaber vi et pres på en gruppe mennesker, som i forvejen er de mest socialt og økonomisk udsatte i vores samfund.

Ikke alle er enige i at det går den rette vej, som information skriver;

“Det er imod sund fornuft, at Enhedslisten skal stå ene om at påpege, at overførslerne i den seneste form af forlig går fra dem, der har mindst, til dem, der har mest. Hvad er det rimelige i, at studerende og kontanthjælpsmodtagere betaler for, at folk, der har råd til at eje fast ejendom, får statslig kontanthjælp til værdiforøgende forbedringer? Og istandsættelser i landdistrikterne – er det, hvad de fattige skal klemmes til at yde til?”(Information 2013)

Information fokuserer på, at de ikke er enige i regeringens politik på disse områder. De er ikke enige i, at kontakthjælpsmodtagerne skal skæres i kontanthjælp, og at mennesker skal hurtigere igennem deres uddannelse og blive færdig på normeret tid. Dette for, at regeringen kan give skattelettelser til erhvervslivet. Information mener, at denne form for omfordeling skaber en skævvridning af vores samfund, når man tager fra de svageste for at skabe vækst for erhvervslivet.

Undersøgelsen i dette speciale skabes via en kontekst, hvis kerneydelse er at hjælpe kontanthjælpsmodtagere til selvforsørgelse (figur 1: 8). Opgaven for konsulenterne ved JT er at støtte kontanthjælpsmodtagere i arbejde/uddannelse eller få dem til at *”deltage i en beskæftigelsesrettet indsats med aktive tilbud.”* (Ams 2013) Min kontekst er medvirkende til at skaffe danskerne i arbejde, som regeringen gerne vil fremme, men det betyder også, at det er min konteksts brugere, der bliver omtalt af regeringen og i medierne.

Mediernes og politikernes fokus på denne gruppe kan skabe et stort pres på disse mennesker, som i forvejen er udsatte og evt. marginalisere gruppen. Hvordan påvirker den måde, hvorpå regeringen bl.a. fremstiller det at være kontanthjælpsmodtager, dem som netop er på kontanthjælp, og som i forvejen er udfordret socialt og økonomisk? Og hvordan kommer de tiltag regeringen har sat i gang, til at påvirke kontanthjælpsmodtagerne? Dette kan vi kun spå om, men det er et vigtigt sted at sætte fokus på, i og med de svageste i samfundet har en længere vej i arbejde end dem, som er parate til at tage et job.

I Danmark bliver kontanthjælpsmodtagerne delt i tre matchgrupper (se Indledningen: 7), som pr. 1. januar 2010 bliver afgjort af følgende to spørgsmål;

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

*"Det første spørgsmål er: Kan borgeren tage et arbejde? Det andet spørgsmål er: Kan borgeren deltage i en beskæftigelsesrettet indsats?"
(Vidensnetværket 2013)*

Ud fra ovenstående placeres kontanthjælpsmodtagerne i en af de tre matchgrupper. Er det muligt at placere alle kontanthjælpsmodtagere i disse grupper? Eller bør man i virkeligheden have et større og mere udspecificeret kriterium for at placere disse i de tre matchgrupper?

Hverdagen for disse borgere, som er en del af kontanthjælpssystemet er ikke altid let, hvilket konsulenterne ved JT sætter fokus på under interviewene.

Konsulenten Pia fortæller følgende;

"(...) der er bare næsten ikke nogle ufaglærte arbejdspladser, næsten ingen produktionsvirksomheder. Vores region bliver mindre og mindre. Så det er meget svært. Der er mange strukturelle problemer i det, foruden de menneskelige og sociale barrierer. De har ofte svært ved at varetage hverdagens andre opgaver så som tøjvask og hygiejne" (Bilag E: 5)

Herved sætter konsulenten fokus på, at deres målgruppe er udfordret på noget så grundlæggende, som sociale færdigheder og egenomsorg og ligeledes, at der ikke er jobs til denne målgruppe.

Det betyder, at de har brug for hjælp og støtte til en del mere end blot at komme ud af deres ledighed. Dét at støtte borgernes udvikling, således de bliver selvforsøgende, kan derved blive en lang udviklingsproces for borgerne, hvis grundlæggende sociale færdigheder og egenomsorg skal læres, inden de er klar til at skabe egne udviklingsønsker og blive selvforsøgende.

Dette skaber fokus på at den relation, der er mellem konsulenterne og borgerne, skal støtte og hjælpe borgeren til at skabe sin egen udvikling, og ikke blot hjælpe dem med at søge arbejde og skabe en praktikplads. Derfor bør relationen mellem konsulenter og borger være udviklingsstøttende og sætte fokus på borgerens egen nærmeste udviklingszone, for netop at kunne hjælpe borgeren til at udvikle sig selv. Hvorved den udvikling, som konsulenterne skal støtte borgerne i ved JT, får stor betydning for borgernes udvikling og mestring af fremtiden. Hvordan skabes en udviklingsstøttende relation, samt hvad indeholder denne relation?

JT har ca. 500 borgere tilknyttet, og det mener konsulenterne og lederen er en passende arbejdsbyrde, men hvilken betydning får regeringens indgreb i dagpengereformen for JT? Regeringens indgreb i dagpengereglerne kan resultere i at flere 1000'ere danskere ender i kontanthjælpssystemet og derved kan disse blive en del af målgruppen hos JT. Vil en øget tilslutning til JT få betydning for institutionen, og derved borgerne som allerede er tilknyttet? Vil en øget til-

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

slutning betyde en større arbejdsopgaver for institutionen? Kan reformen evt. tvinge dårligere stillede, dvs. match gruppe 3, til at søge lige netop de ydelser, som JT har, fordi de bliver økonomisk trængte?

Dette er uvist, som lederen af JT siger;

"... Det er der ikke nogen, derved for det er jo ikke vedtaget endnu." (Bilag B: 1)

Herved kan vi endnu ikke vide, hvad og hvilken betydning indgrebet i dagpenge retten får, da de stadig er under udarbejdelse. Dog kan det ramme de svageste, hvis der ikke tilføjes penge og personale til institutionerne som står med denne opgave, hvis de skal håndtere flere borgere.

JT er en del af organisationen Aalborg kommune, i Aalborg kommune ønsker man at højne organisationens, og derved institutionernes sociale kapital. Aalborg kommune antager at høj social kapital skaber trivsel i organisationen. Aalborg kommune definerer social kapital som;

"... en måde at tale om værdien af det gode samarbejde om kerneopgaven og de gode relationer på arbejdspladsen, som giver kvalitet, produktivitet og trivsel – til glæde for borgere og medarbejdere." (Aalborg kommune 2012 2)

Aalborg kommune definerer endvidere social kapital som bestående af tre elementer, nemlig tillid, retfærdighed og samarbejde:

" Tillid, Retfærdighed og Samarbejde om kerneopgaven. De tre elementer sætter fokus på vigtigheden af, at ledere og medarbejdere evner at samarbejde, og at samarbejdet er baseret på et højt niveau af tillid og retfærdighed. De tre elementer udgør således et stærkt fundament for, at medarbejdere og ledere evner at løse kerneopgaven i fællesskab. Dette stærke fundament omtales som en organisations sociale kapital – og som en meget afgørende egenskab." (Ibid.)

Aalborg kommune mener, at social kapital består af de tre begreber tillid, retfærdighed og samarbejde, samt at de tilsammen kan skabe *"Høj trivsel og arbejdsglæde, høj kvalitet og produktivitet samt høj borger- og brugertilfredshed."* De henviser til, at dét af skabe høj social kapital, ligeledes er en *"... måde at reducere sygefravær".* (Ibid.)

Aalborg kommune kobler dét, at medarbejderne er en del af en organisation med høj social kapital med medarbejdere der trives, har arbejdsglæde og et lavt sygefravær. Hvorved jeg ser at

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

arbejdspladsen hjælpe disse borgere til et liv de kan være stolte af og få social kapital via et job og derved ansvar og meget andet, bl.a. At have kapital og føle at man har noget i livet der er ens eget.

Aalborg kommune bruger blandt andet tiltag som sundheds- og trivselsfremmer uddannelserne, herunder LST samt lederuddannelserne til at højne den sociale kapital i institutionerne under Aalborg kommune.

Aalborg Kommune opererer med en definition af begrebet social kapital, som jeg ikke har stiftet bekendtskab med før, hvilket har gjorde mig nysgerrig på, hvordan begrebet kan forstås teoretisk.

Når man ser på social kapital teoretisk, kan social kapital groft set identificeres to niveauer, nemlig den individorienterede (Bourdieu og Coleman) eller organisationsorienterede (Coleman) social kapital.

Bourdieu står, som en af forgangspersonerne for den individorienterede social kapital, hvor

" ... aggregatet af de aktuelle eller potentielle ressourcer som knyttes til ejerskabet af et varigt netværk af mere eller mindre institutionaliserede relationer karakteriseret ved gensidigt bekendtskab og gensidig anerkendelse" (Bourdieu 1986:248 – 49; i Svendsen & Svendsen 2006: 41).

Ifølge Bourdieu skabes individets social kapital i forlængelse af det netværk individet er en del af for eksempel job eller uddannelsessituation. Coleman taler om social kapital, som en funktion, dvs. *" enhver social relation, der fungerer som en ressource for en person" (Coleman 1988; s.96; i Halpern 2005: 7)* men samtidig om, at det ikke kun handler om mennesker, men også om den måde organisationens interne netværk organiseres på dvs.

" Social capital is defined by its function. It is not at single entity but a variety of different entities, with two elements in common: They all consist on some aspect of social structures, and they facilitate certain actions of actors - Whether persons or corporate actors - Within that structure. Like other forms of capital, social capital is productive, making possible the achievement of certain ends that in its absence would not be possible."
(Coleman 1988; s.96; i Halpern 2005: 7)

Når de to teoretikere således skaber en forbindelse mellem henholdsvis *strukturer, anerkendelse, netværk og relationer*, viser det for mig at se, at social kapital i høj grad er forbundet med relati-

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

onsbegrebet. Netværk, strukturer vil begge bestå af relationer, hvilket Coleman påpeger i citatet ovenfor.

Når man ser på disse forskellige definitioner bliver det påfaldende, at Aalborg kommune fokusere på tillid og retfærdighed, som udgangspunkt for social kapital, og ikke relationer, som måden at opnå social kapital, hvad enten det er institutionen eller individet.

Specialets fokus

Problematiseringen har for mig skabt et fokus på potentialet i relationen mellem konsulenterne og borgeren til at støtte borgeren i dennes udvikling hen i mod at blive selvforsørgende.

Jeg ønsker derfor at undersøge de relationer, der er mellem borgerne og konsulenterne ved JT fordi jeg ønsker at undersøge hvilken betydning relationen mellem disse har for at disse borger kan opnå mestring og læring af de færdigheder, som samfundet kræver af dem, nemlig at have evnen til selvforsørgelse.

Problemformulering

"Hvilken betydning har relationen mellem konsulenterne og borgere, for borgernes læring?"

Underspørgsmål

1. Hvilken form for læring involveres i borgerens udvikling?
2. Hvordan kan man forstå relationen mellem konsulenter og borger?
3. Skaber relationerne mellem konsulenter og borger mulighed for udvikling hos borgerne?

Hvordan jeg besvarer problemformuleringen

Jeg vælger at besvare problemformuleringen igennem mine tre underspørgsmål, ved at sammenholde lærings- og relations teori i en analyse med den empiri, som jeg har indsamlet via min undersøgelse.

Metodologi

I dette afsnit vil jeg forklare og begrunde mine metodologiske teoretiske overvejelser.

Min forskningsmæssige tilgang vil udspringe af en forstående tilgang, hvilket vil sige at mit videnskabsteoretiske ståsted, skabes ud fra mit ønske om at undersøge relationen mellem konsulenten og borgeren.

Metodologien vil derfor være et samspil imellem, min socialkonstruktivistiske ontologi, min filosofisk hermeneutiske epistemologi og min kvalitative undersøgelsesform som metode.

- Videnskabsteorivalg
 - Ontologi
 - Social konstruktivistisk jf. Berger & Luckmann.
 - Epistemologi
 - Hermeneutisk filosofi forstået via Gadamer.
 - Socialkonstruktivisme contra hermeneutisk filosofi
- Metode
 - Kvalitativ interview undersøgelse forstået via Kvale & Brinkmann
- Metodologiske begrænsninger

Metodologi

Min metodologi beskriver min videnskabsteoretiske tilgang i specialet, dvs. den måde jeg vælger at forstå videnskabens rolle og muligheder for mit speciale. Problemformuleringen danner grundlag for mit teori og metodologiske teorivalg, men ligeledes vil min basale verdensopfattelse og menneskesyn have betydning for min tilgang til genstandsfeltet og derved hvilke teorier jeg ser vigtige. Det at jeg lader problemformuleringen være bestemmende for projektets teorier får konsekvenser for videnskabsteorien i specialet.

Ontologi

I en videnskabelig undersøgelse vil ontologien, dvs. specialets videnskabelig tilgang til og måden genstandsfeltet opfattes på, altid være styret af, hvad forskeren finder interessant at undersøge, dvs. problemformuleringen. Genstandsfeltet i dette speciale er, relationer.

Ontologien i dette speciale er social konstruktivistisk, men da social konstruktivismen ikke er entydig, har jeg valgt at tage udgangspunkt i Berger og Luckmann, disse er valgt da de repræsenterer;

"(...) et erkendelsesteoretisk konstruktivistisk paradigme om den fysiske verden." (Larsen 2005: 128)

Verden får derved status som en objektiv virkelighed samtidig med, at verden konstrueres objektivitet af mennesker dvs. skabes i og i kraft af mennesket. Hvilket får den betydning for mit speciale, at der findes en fysisk verden, som jeg kan udforske, men at denne fysiske verden italesættes af individer. Der ved kan verden ikke erkendes uafhængigt af individet, da viden om verden skabes med og i mennesket.

Mine interviews er en social konstruktion, mellem mine interview personer og jeg som forsker, hvor jeg søger at få indblik i deres billede af virkeligheden, som den ser ud fra deres specifikke synspunkt. Det betyder, at jeg igennem min empiri dvs. interview skaber et billede af, hvordan virkeligheden tager sig ud for mine interviewpersoner, samt kan skabe et billede af deres individualitet, hvorved forskelle eller ligheder kan træder frem i empirien.

Når jeg vælger at tage udgangspunkt i socialkonstruktivisme, som min ontologi er det ligeledes fordi jeg ønsker at undersøge den sociale konstruktion, som relationer er. Teorien tager udgangspunkt i, at;

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

"For så vidt al menneskelig "viden" udvikles, overføres og opretholdes i sociale situationer," (Berger & Luckmann 2003: 41)

Hvorved menneskets virkelighedsopfattelse og viden bliver bestemt af de sociale interaktioner, hvor de skabes dvs., i det samspil, den specifikke sociale interaktion er skabt igennem. Dette stemmer overens med mit genstandsfelt, som er relationen, en social konstruktion skabt i samspillet mellem konsulenten og borgeren. Vi skaber viden og erkendelse i relationen dvs. kommunikationen med andre mennesker. Hvorved;

"... al erkendelse er socialt konstrueret; hermed sigtes til, at vor erkendelse altid erhverves gennem kategorier eller linser som er et produkt af vores kulturelle og historiske placering." (Rendtorff 2003: 99)

Virkeligheden, som individet opfatter den, er skabt via den måde individet oplever og forstår verden. Dette betyder, at individets opfattelse og erkendelse er skabt socialt i samspil med dets fortid og samtid, dvs. igennem den kulturelle arv individet har med fra opvæksten samt fra det samfund individet er en del af.

Det får den betydning for mit speciale at mine interviewpersoners samt min erkendelse af verden sker, som konstruktion i os selv, hvor vores sociale og samfundsmæssige tilhørsforhold bliver essentielt for den værdi vi tillægger verden og relationen.

Relationen imellem interviewpersonen og jeg, som interviewer vil have indflydelse på den værdi interview personerne tillægger emnerne i interviewet, fordi dette møde ligeledes bliver en konstruktion, der dannes og vedligeholder ud fra de værdier, som relationen bringer i spil.

Epistemologi

Specialets epistemologiske tilgang beskriver, hvordan jeg ønsker at undersøge genstandsfeltet. Det vil sige, at jeg er hermeneutisk i min forskningstilgang, og at måden jeg ønsker at undersøge og fortolke mine data på er via filosofisk hermeneutik forstået ud fra Hans George Gadamer.

I og med, at jeg tager udgangspunkt i Gadamer's filosofiske hermeneutik, tager jeg ligeledes udgangspunkt i den hermeneutiske cirkel. Den hermeneutiske cirkel er jf. Gadamer (Fuglsang & Olesen, 2004) ikke en måde at fortolke data på, men netop en betingelse for den erkendelsesproces, jeg forsøger at forstå i dette speciale. Gadamer ser den hermeneutiske cirkel som ontologisk, hvilket betyder, at helheden ikke er uafhængigt af delene. Dermed kan jeg som forsker ikke sætte mig selv udenfor den interviewsituationen, jeg ønsker at belyse. Jeg bliver en del af helheden som interviewer, når jeg undersøger genstandsfeltet via en kvalitativ interviewundersøgelse.

se. Dette får den konsekvens, at jeg bliver nødt til at tage mig selv, mine egne forforståelser og horisont med, som en del af undersøgelsen.

Gadamers udlægning af den hermeneutiske cirkel, skaber ligeledes en betingelse for analysen af min empiri da jeg bliver nødt til at skabe en analyse af alle delene af helheden, hvorfor analysen skal have fokus på borgerne, konsulenterne, relationen mellem borgerne og konsulenterne, den læring borgeren skaber hos sig selv, om læringen skabes via relationen, konsulenternes rolle i relationen, samt om hvilken læring der er tale om i empirien, som jeg netop ønsker at undersøge i mit speciale.

Mit epistemologi afsnit søger at sætte fokus på hvilke dele af helheden, der kommer i spil i min empiriske undersøgelse og efterfølgende analyse og fortolkning af empirien. Herunder min egen person, de interviewede samt de forskellige horisontsammensmeltninger, der skabes mulighed for.

Fordomme og forforståelse

Hos Gadamer er forforståelse og fordomme essentielle for vores forståelse for og dannelse af mening i verden. Fordomme repræsenterer hos Gadamer en anden betydning end den, som vi normalt vil se i det danske sprog, da disse repræsenterer de domme, som vi har gjort på forhånd;

"Hos Gadamer er fordomme noget, der ligger til grund for vores forståelse og udlægning af fx. Tekst eller samtale. (...)Fordomme er det, der binder mennesket til verdenen: de er uomgængelige og altid ubemærket i spil."
(Fuglsang & Olesen 2004: 322)

Herved beskrives fordomme som den del af ens forståelsesapparat, hvor man skaber mening og forståelse for verden - som en erkendelses rygsæk fyldt med de forståelser og domme, vi har gjort os på forhånd. Disse anvender vi, når vi skal forstå nye ting og se verden på ny. Gadamer ser altså, at der altid vil være en forståelse, som går forud for den forståelse, vi gør lige nu og her. Dvs. at den måde vi opnår forståelse af verden på, samt den måde vi møder verden på, er ud fra vores allerede etablerede viden.

Forforståelse og fordomme kommer i spil i mit speciale, da fokus er på relationer, hvorved de fordomme og forforståelser interviewpersonerne og jeg har, bliver en del af vores møde. Hvilket kræver, at jeg formulerer mine forforståelser og fordomme omkring emnerne, dvs. teorierne og metoderne i mit speciale. Herigennem skaber jeg en mulighed for at få italesat og eksemplificeret mine forforståelser omkring alle emnerne i interviewet. Italesættelserne af mine forforståelser skaber gyldighed for min undersøgelse, da jeg får synliggjort subjektet, jeg som forsker er.

Dette gør jeg som en del af den måde, jeg præsenterer mine teorier og metoden på. (Fuglsang & Olesen 2004)

Jeg vælger fremover i specialet kun at benytte ordet forforståelser, som synonym for forforståelse og fordomme, for ikke at skabe misforståelser, fordi ordet fordomme kan give forkerte associationer almindeligvis.

Situation og horisont

Gadamer beskriver, at forforståelsen opstår igennem den kontekst, vi er skabt af. Denne kontekst kalder han for situation. Situation definerer Gadamer som værende den historie og tradition, vi er opvokset i. (Fredslund 2012: 81) Dette får den betydning, at menneskets forståelse bliver et historisk forløb, hvorved historie ikke kun kommer til at dække over den almindelige definition af ordet, men ligeledes til at dække over vores personlige historie, dvs. vores horisont disse værende familie, uddannelse, job etc. (Fredslund 2012) Horisont er ligeledes medbestemmende for, hvordan vi agere og handler i verden samt påvirker ligeledes hvordan vi ser og forstår den verden vi er en del af, da horisonten skabes af;

"(...) sprog, personlig erfaringer, tidlighed i form af fortid, fremtid og nutid samt af den historiske og kulturelle kontekst som den enkelte er indlejret i." (Gadamer 1989: 304, i Fuglsang & Olesen 2004: 324)

I og med, at horisonten skabes af "historien", skaber mødet med andre horisonter udvikling, dette betyder at horisonten ikke er en stilstående størrelse horisonten er foranderlig og skiftende (Fuglsang & Olesen 2004: 324). I og med, at det er horisonten, som vi møder verden med, er det ligeledes den, som kommer i spil i de sociale relationer, vi oplever verden igennem. Når jeg har italesat mine forforståelser om teorierne, vil der være mulighed for, at de forforståelser og den horisont, jeg forstår teorier i specialet ud fra og møder mine interviewpersoner med, er synlig for læseren og mine interviewpersoner i undersøgelsen.

Mine forforståelser skaber begrænsninger for min horisont, fordi de lægger nogle overordnede rammer ned over mit projekt. Den proces, der er metode - og teoriudvælgelsen, gjorde at der var skabt strukturer på forhånd, som var styrende for min horisont og som begrænsede mit udsyn, blandt andet i forbindelse med min kvalitative interviewundersøgelse. (Fredslund 2012)

Forståelse som horisont sammensmeltning

Når to horisonter, f.eks. mennesker, mødes, opstår der en mulighed for en horisontsammensmeltning, dvs. at der skabes mulighed for, at de to mennesker danner en fælles forståelse. Der er tale om en sagsforståelse, hvorigennem individerne danner forståelse af og begriber dét, som den anden kommunikerer. (Fuglsang & Olesen 2004) Dermed ikke sagt, at man opnår enighed eller meningsoverensstemmelse via en horisontsammensmeltning, men får mulighed for via kommunikationen, at få revurderet og udvidet sin forståelseshorisont ved at sætte den på spil i kommunikationen;

"In fact our prejudice is properly brought into play by being put to risk"

(Gadamer 1989: 299, i Fuglsang & Olesen 2004: 324)

Åbenhed spiller en central rolle for, om man har mulighed for at udvide og udvikle sin forståelseshorisont, og lade en horisontsammensmeltning skabe en forandring, da man for at få forståelse og skabe mening om den andens forståelseshorisont må turde sætte sine egne forforståelser og fordomme i spil. Herved bestemmes horisontens bevægelighed af den enkeltes *"åbenhed og evnen til at stille spørgsmål"* (Fuglsang & Olesen 2004: 324). Dette resulterer i, at erfaringsdannelse bliver en uafsluttet proces, som skabes og genskabes igennem hele livet. Meningsdannelsen opstår dermed imellem de to personer som en gensidig proces.

Horisontsammensmeltning beskriver, jf. mit speciale, at der er mulighed for at sætte sine egne forståelser i spil. Dette bevirker mulighed for en ny erfaringsdannelse, som kan resultere i forandring/læring hos det enkelte individ. Den beskriver netop de muligheder, der er i det kommunikative møde med andre mennesker, som både relationerne, som jeg undersøger, og mit kvalitative interview er. Via mødet opstår der mulighed for at skabe en forståelse og mening om dét, den anden kommunikerer, hvorved mening opstår i mødet mellem interviewpersonerne. Her vil det sige konsulenterne og borgerne samt mellem interviewpersonerne og jeg, som interviewer.

Åbenhed får betydning for horisontsammensmeltningen mellem interviewpersonerne og jeg, som forskeren. For at dette skal lykkes, skal vi være åbne og lyttende overfor hinandens forståelser og horisonter. Hvorfor min egen åbenhed vil have indflydelse på, om jeg lader de veje, som interviewene driver mig, skabe forandring således, at jeg lader selve undersøgelsen skabe genstandsfeltet og ikke lader mig styre af den forståelse, jeg har gjort på forhånd. (Fredslund)

Ligeledes skabte min induktive tilgang til specialet at interviewene og derved empirien fik lov til at blive medbestemmende for specialet teori og metodologi jf. ontologi og epistemologi. Jeg har igennem processen har været meget åben for dét, som mine interviewpersoner har bragt i spil,

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

hvilket bla. har resulteret i, at min epistemologi skiftede fra socialkonstruktivistisk til filosofisk hermeneutisk. Interessen i genstandsfeltet skiftede altså fra, at fokus var på trivsel hos borger og konsulenter til at handle om den relation, der er mellem borger og konsulenter.

Mine vejledningssituationer med min vejleder har skabt mulighed for at jeg har fået sat egne forforståelser og horisonter omkring teorierne og metodologien i spil. Dette har bevirket refleksion og skabt nye referencerammer. Ligeledes har mine interviews med konsulenterne og borgerne skabt mulighed for, at jeg kunne få egne forforståelser og horisont omkring disse sat i spil og ligeledes skabe mulighed for ny forståelse omkring disse.

Socialkonstruktivisme versus filosofisk hermeneutik

Hvor socialkonstruktivismen som ontologi sætter fokus på, at viden om verden er en konstruktion, sætter den filosofiske hermeneutik som epistemologi fokus på, om forskeren er en del af helheden. Ligeledes er forskeren en del af den fortolkningsproces, der opstår i undersøgelsens kontekst, samt i den fortolkningsproces, der ligger i at transskribere interviewsne.

Fælles for socialkonstruktivismen og filosofisk hermeneutik er, at sproget er forudsætningen for forståelse og erkendelse af verden, da verden forstås igennem de sociale interaktioner, som forudsætter kommunikation imellem individerne.

Metode

I min metode vil jeg belyse relationen, dvs. mit genstandsfelt skabt via en kvalitativ interviewundersøgelse, hvor jeg vil bruge den kvalitative tilgang som fænomenologi. Herved bliver undersøgelsesformen semistrukturerede interviews. Undersøgelsen er skabt med udgangspunkt i Svend Brinkmann og Steiner Kvaless syv faser i arbejdet med interview, som er *tematisering, design, interview, transskription, analyse, verifikation og rapportering*. (Kvale og Brinkmann 2011). Jeg har valgt at bringe disse syv temaer i spil, som de passer med den måde, de er præsenteret i specialet.

Design

Jeg valgte at skabe undersøgelsen via semistrukturerede interviews. Disse er kendetegnet ved at være en samtale med få emner og korte interviewspørgsmål, hvor interviewerens bruger åbne spørgsmål i dagligdagssprog, samt følger op og afklarer betydningen af relevante aspekter af svarene. Når interviewerens er åben og anvender åbnespørgsmål, skabes muligheden for, at in-

intervieweren kan lade samtalen følge den interviewede og bevæge samtalen i den retning, som den interviewede ønsker af samtalen. Denne måde at bedrive forskning på, skaber således mulighed for horisontsammensmeltning og letter det senere analysearbejde. (Kvale og Brinkmann 2011)

Min undersøgelse består af 7 semistrukturerede interviews, med lederen, konsulenterne og borger i min praksis kontekst. Jeg valgte inden interviewene at udfærdige interviewguider. Jeg lavede tre forskellige, en som havde fokus på konsulenterne, lederen og borgerne (Bilag I), alle skabt med henblik på at få indblik i deres forforståelser og horisont. Udfærdigelse af interviewguiderne blev skabt i samspil med de første temaer for undersøgelsen og ud fra min forforståelse af målgruppen.

Tematisering

I og med, at jeg vælger at have fokus på at fortolke og forstå fænomener, vælger jeg en forstående forskningstype. Jeg har lavet en kvalitativ interviewundersøgelse, fordi jeg med udgangspunkt i min filosofisk hermeneutiske epistemologi og min socialkonstruktivistiske ontologi, ønsker at undersøge;

"(...) de sociale aktørs fortolkninger og forståelse af sig selv, andre og den fysiske verden" (Launsø & Riber 2005: 22)

De semistrukturerede interviews skaber mulighed for, at informanterne selv får mulighed for at sige det, som de finder vigtigt at fortælle om emnerne i interviewet. Denne form for interviews muliggør, at når det er interviewpersonerne selv som italesætter det sagte, får jeg, som forsker et indblik i, hvad interviewpersonerne mener er vigtigst at fortælle. (Kvale og Brinkmann 2011) Hvorved interviewene skaber en mulighed for at mine interview personer får italesat deres forforståelser omkring alle emnerne der bliver berørt i interviewet. Italesættelserne af dette skaber gyldighed for min undersøgelse da jeg får synliggjort subjekterne, dvs. rollen som interview personer er individer, der tager del i relationen.

Jeg ser, at de semistrukturerede interviews har en form, der tilbyder at jeg kan opnå viden om mine interviewpersoners forforståelser og horisont samt de eventuelle horisontsammensmeltninger som relationen mellem borgerne og konsulenterne repræsenterer. Dette kvalificerer min undersøgelse på en sådan led, at min kvalitative undersøgelse bliver et konkret bud på virkeligheden, med mulighed for at nå frem til en forståelse af den horisont som konsulenterne og borgerne har - samt om deres relation repræsenterer en horisontsammensmeltning. Da undersøgelsen er skabt via menneskelige relationer, får det den betydning, at interaktionen mellem interviewer og interviewpersonen er afgørende for den viden, man opnår. Hermed får åbenhed

en central rolle, da horisontsammensmeltning forudsætter, at man lader hinandens forforståelser komme i spil.

Brinkman og Kvale fremhæver overordnede etiske overvejelser, jf. den semistrukturerede interview processen. Disse er *informeret samtykke*, *fortrolighed*, *konsekvenser* samt *forskerens rolle*. *Informeret samtykke* handler om at, interviewpersonerne er informeret om formålet, eventuelle fordele og ulemper ved deltagelse, samt at deltagelsen foregår uden pres, og derfor altid kan afbrydes af interviewpersonerne. *Fortrolighed* indbefatter, at man under ingen omstændigheder må videregive oplysninger, som identificerer interviewpersonerne, uden tilladelse til dette af interviewpersonerne, hvorfor offentliggørelse af interviewene ligeledes kræver deres tilladelse. Ligeledes skal man, som interviewer være opmærksom om det kan give nogle *konsekvenser*, for interviewpersonerne at deltage i undersøgelsen og hvis de tillader offentliggørelse. (Brinkmann & Kvale 2009).

I forhold til disse tre etiske områder valgte jeg at spørge om deltagelse på frivilligt basis, ved at samtale med lederen ude på projektafsnittet, om han troede, at nogle af hans konsulenter ville være en del af min undersøgelse. Dette resulterede i, at han formidlede kontakten til 3 konsulenter, som havde lyst til at deltage. Jeg kontaktede disse over mail. Jeg spurgte ligeledes denne konsulent om, der kunne være nogle af borgerne, der havde lyst til at deltage, hvor denne formidlede kontakten til 2 borger, som er ved projektafsnittet. Jeg kendte til yderligere to borgere, som ligeledes havde været ved JT, og jeg kontaktede disse over mail, og begge havde lyst til at deltage i undersøgelsen. Den ene af borgerne, som var tilknyttet JT, valgte at ende vores samarbejde ved at stoppe med at svare på mine mails, hvorfor jeg valgte ikke at kontakte vedkommende yderligere men nøjedes med de interviewpersoner, jeg havde. Jeg kontaktede ligeledes borgerne pr. mail, for at de netop havde muligheden for at svare uden at skulle mødes med mig først. Ligeledes sendte jeg mine interviewpersoner mine interviewspørgsmål over mail, samt gennemgik de enkelte emner i interviewet, inden vi gik i gang med interviewene.

Jeg valgte at tage stilling til, hvor og hvordan interviewene blev afholdt, og disse præmisser var, at den enkelte skulle føle sig tryk og have tillid til omgivelserne. Derfor valgte jeg at afholde interview med konsulenterne og lederen på deres præmisser dvs. på deres anledning. Jeg valgte at afholde interview med brugerne hos mig, dvs. uden for konteksten, som JT er. Jeg har valgt at anonymisere mine interviewpersoner i det endelige speciale. Dette har jeg gjort for netop sikre, at det ikke er muligt at identificere interviewpersonerne, da navnet på institutionen er nævnt i rapporten.

Kvale og Brinkmanns sætter fokus på, at for dem handler forskerens rolle at være opmærksom på sin integritet, sensitivitet, engagement i de etiske overvejelser og overveje sine handlinger, da det er essentielt for vidensindsamlingen, at disse overvejelser bringes i spil, da at forsker er en stor del af interviewsituationen. (ibid.) I forhold til forskerens rolle, har jeg ligeledes berørt i mit epistemologiafsnit, at åbenhed spiller en vigtig faktor i forhold til interview situationens udbytte; åbenhed hos forskeren gør det muligt for interviewer at forfølge dét, som interviewpersonerne vælger at svare, via op følgende spørgsmål, og sikrer, at interviewer sender signal til interviewpersonerne om at denne er interesseret og lyttende. (Ibid.)

Transskription

Transskription er den fase, hvor interviewets talesprog oversættes til skriftsprog. I denne proces vil jeg uundgåeligt lave en fortolkning, da min empiri går fra talesprog til litterærstil. Jeg har valgt den litterære stil, da min analyse fokuserer på meningen i de enkelte udsagn og ikke det sproglige eller er en psykologiske analyse. (Brinkmann & Kvale 2009) Ligeledes skaber den litterære stil en læsevenlighed for specialets læsere. Jeg har valgt at vedlægge alt min transskription på en Cd-rom (Bilag B - G). Mine interviewpersoner ønskede ikke at godkende mine transskriptioner af interviewene, da de stolede på mig og min dømmekraft, hvorfor jeg ikke har valgt at foretage forståelseskontrol af transskriptionerne.

Analyse

Mine overordnede temaer til analyse er relation og læring. Jeg vælger at belyse empirien ud fra teorierne omkring disse, dvs. mit udgangspunkt for analysen er min filosofisk hermeneutisk, som er beskrevet ovenfor. Analysen og fortolkningen af indhentet empirisk materiale, skal ses i forhold til de tre underspørgsmål, som jeg bruger til at undersøge min problemformulering igennem.

Empirien vil afspejle den forståelse, som skabes i individerne på baggrund af de forforståelser og horisonter individerne har, og som deres møde i kommunikationen skaber. Dette får den betydning, at deltagerne i interviewet allerede har skabt en slags analyse, dvs. horisontsammensmeltning, hvor de bliver påvirket af egne forforståelser og horisont samt det, jeg som forsker bringer i spil.

Den teoretiske analyse skabes som en horisontsammensmeltning mellem teori og empiri, og denne repræsenterer den horisontsammensmeltning, som jeg ser mulig, dvs. som min horisont stiller til rådighed, i mellem teori og empiri. Dette bevirker, at det er en *mulig* horisontsammensmeltning, som jeg ser på netop dette tidspunkt, og ikke en endegyldig fortolkning men blot et øjebliksbillede af mødet mellem disse horisonter.

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Ved at sætte fokus på disse horisontsammensmeltninger, vælger jeg at forholde mig kritisk og analytisk til den forståelse, der fremkommer i empirien, dvs. de forforståelser, horisonter og horisontsammensmeltninger, som den repræsenterer. (Fredslund 2012)

Verifikation

Den kvalitative interviewundersøgelse er valgt, fordi jeg ønsker at undersøge fænomener, som de opleves af en bestemt gruppe og i deres livsverden, (Launsø & Riber 2005) Dvs. at jeg søger at afdække mine interviewpersoners forforståelser og horisonter i og om den specifikke kontekst, som relationen mellem borger og konsulenter er, for netop at kunne

"... forstå menneske livet inde fra livet selv – i de lokale praksisser, hvor livet leves – snarere end udefra og på afstand" (Brinkmann & Tanggaard 2010: 18)

Derved bliver mine empiriske data skabt på baggrund af konsulenternes og borgernes egen referenceramme, samt ud fra det perspektiv som disse selv ser ting ud fra. Rammen for undersøgelsen bliver derfor også, at disse konsulenter og borgere har et særligt kendskab til netop den institution og relation, som jeg undersøger, og den viden er netop konkrete billeder af virkeligheden.

I min ontologi afsnit vælger jeg at udforske konteksten teoretisk, da det er vigtigt for undersøgelsens formål at undersøge genstandsfeltet samt en eventuel analytisk generaliserbarhed, Når jeg forholder mig analytisk og fortolkende overfor konteksten i mit ontologi afsnit, skaber jeg en horisontsammensmeltning mellem teorien og konteksten, der beskriver, hvorfor jeg vælger at undersøge genstandsfeltet - dvs. hvorfor fokus er på relationen. (Fredslund 2012)

Metodologiske begrænsninger

Præmissen ved filosofisk hermeneutik er, at der er begrænsninger i forhold til universal gyldighed, hvilket heller ikke er målet med undersøgelsen, da denne blot søger at undersøge en specifik relation mellem professionelle og individer. Til trods for, at jeg vælger at udforske empirien teoretisk, skabes der ikke en analytisk verificerbarhed, da der kun er tale om en case. Analysens teoretiske og empiriske horisontsammensmeltning, dvs. den teoretiske analyse af empirien, skaber derimod mulighed for, at konklusionen kan breddes ud til andre lignende kontekster, hvor målet er at skabe udvikling og læring via relationen imellem den professionelle og individet.

Teori

I dette afsnit vil jeg forklare og begrunde mine teoretiske overvejelser.

Mit specialefokus er på relationen mellem konsulenterne og borgeren, samt hvilken betydning denne relation har for borgerens læring. Jeg opdeler derfor teori afsnittet i to emner, nemlig læring og relationen.

Teoriafsnittene præsenterer de aspekter af teorierne, som har betydning for specialet jf. min undersøgelsesproblemformulering og underspørgsmål. Afsnittene afsluttes med en ny forståelse af læring og ny forståelse af relationen undersøgt igennem mine undersøgelsesspørgsmål.

- Læring
 - Transformativ læring jf. Mezirow
 - Ny forståelse af læring
 - Hvilken form for læring involveres i borgerens udvikling?
 - Hvordan kan man forstå relationen mellem medarbejder og borger?
 - Skaber relationerne mellem medarbejder og borger mulighed for udvikling hos borgerne?
- Relationen
 - Anerkendelse
 - Ny forståelse af relation
 - Hvordan kan man forstå relationen mellem medarbejder og borger?
 - Skaber relationerne mellem medarbejder og borger mulighed for udvikling hos borgerne?

Teori

Jeg vil starte med at udbrede det perspektiv, jeg har valgt på læring, og starter derfor med at beskrive, hvilken læringsteori jeg har valgt og hvorfor. Efterfølgende beskriver jeg det perspektiv, jeg har på relationen, samt hvilken relationsteori jeg har valgt. Dette efterfølges af en begrundelse for, hvorfor denne er valgt.

Læringsteorien i dette speciale er transformativ læring forstået igennem Jack Mezirow(1923-). Mezirow var professor i voksenuddannelse ved Teachers College ved Columbia University, i New York. Han lancerede det transformative læringsbegreb i 1978. Mezirows teoriapparat blev skabt i kraft af hans interesse for og arbejde med voksenuddannelse, samt hans oplevelse af sin kones udvikling og læring, da hun som voksen genoptog sine universitetsstudier. Mezirow så, at hans kones læring blev skabt via ændring af hendes meningsperspektiver og ikke kun meningsskemaernes. Dette resulterede i, at der blev skabt en ny og mere overskridende læring, som fik indflydelse på hendes forståelse af og om verden.

Den transformative læring er valgt ud fra flere kriterier. Blandt andet fordi teorien har fokus på at skabe empowerment til den lærende, således at det bliver dennes drømme, som er udgangspunktet for den læring, som den professionelle støtter. Ligeledes er de muligheder, som den transformative læring skabes igennem dvs. refleksion, og spejling af egne forforståelser og horisont i en refleksiv diskurs, vigtige for den relationelle vinkel i specialet. Sidst men ikke mindst er borgerne ved JT voksne, og hvis de skal skabe ny læring, handler det om at skabe en overskridende læring, som eventuelt bryder med deres allerede etablerede meningsstrukturer.

Specialet tager ligeledes udgangspunkt i relationen mellem konsulenterne og borgerne ved JT. Derfor ønsker jeg at anskueliggøre, hvad min forståelse er af denne relation. Overordnet set er der mange, som har fokus på relationer, men da mit speciale netop har fokus på relationen mellem en professionel og en borger, har jeg valgt at anvende teorien om den anerkendende relation forstået igennem Anne-Lise L. Schibbye. Schibbye har udviklet dét, hun kalder for en dialektisk relationsteori, hvor fokus er på den anerkendende relationen mellem professionel og borger. Selvom hendes teori henvender sig til psykologer og psykologstuderende, har hun stor relevans for andre faggrupper, som arbejder med professionelt med relationsarbejde. Schibbyes teori fokuserer på, at det er essentielt for individets udvikling, at der er en anerkendende relation til at støtte dette. Relevansen af hendes teori i specialet, skabes via hendes betragtninger omkring den anerkendende relation; at det er en relation imellem professionelle og individ, hvor i den professionelle støtter individet i sin udvikling.

Transformativ læring

Jeg vil starte dette teoriafsnit med en kort præsentation af teorien og herefter gå mere i dybden med de enkelte dele af teorien, som præsenteres i den rækkefølge, jeg mener de giver mening for undersøgelsen. Mezirow har i sine tekster brugt forskellige benævnelser for de begreber, som hans teori omhandler. For ikke at skabe forvirring omkring begreberne, vælger jeg at tage nogle valg i forhold til benævnelserne i denne opgave. Disse kommer løbende i afsnittene som begreberne præsenteres.

Præsentation af transformativ læring

Transformativ læring handler grundlæggende om at transformere dét, individet allerede har lært, således at der skabes en ny læring, som har mere relevans for individet, og hvor det er i sit liv.

Mezirows lærings teori fokuserer på, at empowerment af den lærende er en vigtig del af læring, da dette frigør individet fra de fastlåste magtstrukturer, der er imellem den professionelle og den lærende. Der er desuden fokus på den læring, som den lærende har for øje og ønsker at tilægge sig. Den professionelle skal altså formå hele tiden at være bevidst om, at de skal se den lærende som et subjekt med eget mål for læringen og ikke et objekt, som de kan forme ud fra egne mål. Mezirow mener, at det er en ligeværdig og udviklingsstøttende relation mellem den professionelle og den lærende, der skaber mulighed for, at den lærende kan gennemgå en transformativ læring.

I det følgende vil jeg præsentere de enkelte dele af den transformative læringsproces, for netop at skabe klarhed over de enkelte deles betydning for læringen.

Meningsstruktur; meningsperspektiver og meningskemaer

Mezirow anvender begrebet meningsstruktur til at konkretisere, hvordan han mener, at individet strukturerer mening i sin referenceramme. Meningsstrukturen bruges til at beskrive den proces, hvori individet skaber for forståelse, mening og selv billede samt strukturerer og fortolker verden ud fra. Mezirow mener, at individet har en referenceramme, dvs. en meningsstruktur, som er sammensat af mentale vaner. Mentale vaner er meningskemaer og synspunkter, der er meningsperspektiver. Disse to begreber anvender han til at beskrive, hvorledes han mener, at individet skaber mening og handling, samt at individet via udvikling af referencerammen kan

opleve behov for at skabe ændrede perspektiver og vaner, som resulterer i individets handle-mønstre og selvbillede. (Mezirow 2006) Referenceramme har individet erhvervet igennem sin opvækst og socialisering. Dvs. den måde, hvorpå vi ser os selv, dette værende vores eget selvbil-lede samt følelsesmæssige erfaringer, som vi ligeledes har erhvervet os igennem vores opvækst, og som er lagret ubevidst i vores meningsstrukturer. (Mezirow 2000) Ifølge Mezirow udgøres meningsstrukturen af to dele. Den ene del er de vanemæssige forventninger, som individet for-står og skaber forståelse ud fra. Disse kalder han *meningsperspektiver*. Den anden del er indivi-dets synspunkt, der skabes af individets antagelser, og som han kalder *meningsskemaer*.

Meningsperspektiver er ofte tilegnet ukritisk via relationelle og følelsesmæssige bånd til foræl-dre, lærer og andre primære voksne, som en del af individets opvækst og socialisering, hvorfor individets opvækstbetingelser har indflydelse på hvordan disse er udviklet. Meningsperspekti-verne er de synsvinkler, der danner individets implicitte regler for fortolkninger, som individet anvender til at se verden ud fra. Disse perspektiver bliver herved til vaner, som tager over, når individet kommer ud for nye og uvante situationer, for at individet ikke hver gang den møder en ny situation skal tage stilling til det på ny. Disse meningsperspektiver er vaner, der ligger uden-for vores bevidsthed, hvorfor en ændring af disse er svære at skabe, samt at ønsket fra individet om at ændre disse kun skabes igennem kritisk refleksion. (Illeris 2000: 69)

Meningsskemaer indeholder de forventninger, der relaterer til oplevelser, som vi har haft, og handlinger vi har udført. De er derfor en del af vores indlejrede forventninger til verden, ex. at efter vinter kommer forår, eller når vi har spist, forventer vi ikke at opleve følelsen af sult etc. Ligeledes betyder det, at referencerammen er skabt som vaner, hvorved mennesket fortolker verden, og ikke at det er strukturer i hjernen. En ændring af disse referencerammer kræver, at individet bliver opmærksomt og bevidst om den forforståelse de har om den måde, hvorpå de agerer i verden, hvis individet skal og ønsker at ændre disse. (Mezirow 1990: 70)

Kritisk refleksion og refleksiv diskurs

Når Mezirow bruger begrebet refleksion tager han udgangspunkt i den måde, hvorpå John De-wey (1859 – 1952) definerer refleksion, nemlig at individet i refleksionen bearbejder andres og egne meninger og hensigter for at skabe sammenhæng til egne overbevisninger. Mezirow me-ner, at handlinger er reflekterede, men at der er forskellige grader af refleksion forbundet med handlinger. Herved fokuser Mezirow ligeledes på, at refleksion handler om overvejelser af hand-linger, enten af egne eller af andres med henblik på at skabe forståelse for, hvorfor individet handler, som det gør. (Mezirow 1990: 71)

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Jeg vælger jf. Mezirow at skelne mellem disse handlinger, i handlinger, som enten er overvejede reflekterede handlinger eller ikke overvejede reflekterede handlinger. Mezirow ser, at de ikke overvejede reflekterede handlinger er menneskelige handlinger, som er til stede i de vanemæssige eller tankeløse handlinger. Hvorimod, at de overvejede reflekterede handlinger er menneskelige handlinger, som er overvejede og indbefatter styring af handlingerne for at forstå, hvorfor og hvordan de skabes. (Mezirow 1990: 72)

Mezirow bruger forskellige ord til at dække over begreberne omkring refleksion, hvorfor jeg vælger at bruge følgende benævnelser;

Kritisk refleksion; Individets refleksion, som skaber disse overvejede reflekterede handlinger, på baggrund af den refleksive diskurs.

Refleksiv diskurs; Er de kritiske refleksioners rum, hvor den professionelle skaber mulighed for spejling af individet.

Kritisk refleksion handler om, at den lærende reflekterer over den mening og forståelse, som den professionelle udtrykker i kommunikationen, som bla. er en spejling af dét, som den lærende udtrykker. Kritisk refleksion kræver et refleksivt rum, dvs. en refleksiv diskurs, hvori man kan revurdere sine meningsperspektiver og om nødvendigt omdanne dem. Den refleksive diskurs skaber et rum, hvori individet igennem en udviklingsstøttende relation kan ændre sin referenceramme således, at den bliver bredere og mere omfattende for netop passe bedre til det sted, hvor individet er nu i sit liv. (Mezirow 2006: 115)

Refleksiv diskurs indebærer, at man via kritisk refleksion skaber forståelse for, hvordan eller hvorfor individet selv og andre handler, som de gør. Det er igennem refleksiv diskurs muligt for den lærende at opleve, hvilke af dennes referencerammer er gyldige. Dvs. som har skabt et syn på virkeligheden, som er repræsentativt for dér, hvor individet er i sit liv, samt hvilke der er problematiske. (Mezirow 1990)

Den refleksive diskurs kræver ligeledes af den lærende, at de skal være i stand til at bearbejde, differentiere og forstærke sine allerede etablerede referencerammer, ud fra de skabte kriterier. Dette betyder ligeledes, at den refleksive diskurs stiller krav til den lærende om, at denne - via de muligheder den skaber for at undersøge og revurdere sin referenceramme, som netop er udgangspunktet for at ændre på disse problematiske referenceramme - også skaber ny læring.

Den professionelle kan i relationen til den lærende støtte denne i den del af læringsprocessen, der gør, at den lærende evner at frigøre sig fra de problematiske referencerammer, som ikke længere har gyldighed for den lærende. Dette ved at skabe en reflektiv diskurs, hvorigennem den professionelle spejler den lærende samt dennes forforståelser og meninger via kommunikation. Da ændringer af disse skemaer og perspektiver skabes via reflektiv diskurs med andre individer, når den lærende oplever meninger og forforståelser, som ikke stemmer over ens med de meningsskemaer, der allerede eksisterer hos denne, og som kan være problematiske for den lærende. Så vil en sådan spejling gøre den lærende i stand til at sætte fokus på de meninger og forforståelser, som er problematiske jf. den kontekst den lærende indgår i. Derudfra har den lærende mulighed for at skabe nye meningsperspektiver og skemaer.

Ved at fokusere på den lærendes ønsker for udvikling, skabes fokus på, at det er de referencerammer, som den lærende finder illegitime via den reflektive diskurs, der skal ændres og ikke dem, som den professionelle finder illegitime. Derfor er det vigtigt, at den professionelle selv er bevidst om egne referencerammer, og hvordan disse påvirker denne. Mezirow beskriver dét at indgå i en reflektiv diskurs som en forudsætning for at kunne vurdere, om de perspektiver og meninger individet har, stadig er gældende i forhold til det sted, individet er i livet. Også her er det i den kommunikative læring, at dette efterprøves. (Mezirow 1990: 74)

Den reflektive diskurs udforsker fire processer af læring; Efterprøvning og udvikling af allerede eksisterende referencerammer, hvis individet oplever disse problematiske; skabelse af nye referencerammer, når udviklingen af de eksisterende referencerammer ikke gør dem gyldige i den nye kontekst samt transformering af synspunkter og vaner, dvs. meningsperspektiver og meningsskemaer således, at disse passer med dennes nuværende kontekst. (Mezirow 2000: 96) Det kan dog være problematisk at transformere disse skemaer, netop fordi de er ubeviste og en del af individets indlejrede forventninger til verden - men som netop er den læring, som transformativ læring repræsenterer. (Mezirow 1990) Selv om at man ændrer meningsskemaerne, dvs. synsvinkel, skaber det ikke nødvendigvis ændrede mentale vaner, dvs. meningsperspektiver. Disse læringsprocesser skabes igennem to læringsdomæner. Mezirow fremhæver to vigtige læringsdomæner i forbindelse med transformativ læring. De stammer fra Habermas og hans læringsteori, nemlig den instrumentale læring og kommunikativ læring.

Empowerment

Mezirow ser, at for at den lærende kan gennemgå en transformativ læring handler det om, at den professionelle via en udviklingsstøttende relation til det lærende individ støtter denne til

empowerment. Netop gennem empowerment opnår den lærende styrken til at fastholde egne mål og ønsker for fremtiden, samt trygheden til at turde italesætte egne ønsker og drømme, samt forforståelser og horisont. Dette er en forudsætning for, at disse kan blive spejlet af den professionelle i den reflekssive diskurs.

Empowerment af den lærende kræver, at den lærende i relationen til den professionelle bliver frigjort fra de magtstrukturer, der normalt vil være i denne relation, i og med den professionelle i form af sin status vil have definitionsmagten. (Mezirow 2000)

Ligeledes skabes forudsætningen for, at den lærende tør åbne sig og finde sin stemme som fri og fuldstændig deltager i den reflektive diskurs, at det lærende individ er trygt og har en økonomisk sikkerhed samt indeholder elementer af følelsesmæssig intelligens, modenhed og dannelse. Utryghed omkring disse elementer gøre det svært for den lærende at følge egen drømme samt deltage på lige fod i den reflektive diskurs, hvor målet jo netop er at forstå meningen i det lærende individs egne erfaringer, og at det derfor er essentielt at disse formår dette. (Mezirow 2000: 94)

De to overordnede læringsdomæner, som bringes i spil

Instrumental læring definerer Mezirow som evnen til at forberede sig på opgaveorienteret præsentation. (Mezirow 2000: 91– 92) Denne læring handler altså om praktisk problemløsning og udenadslære, som bruges meget inden for det naturvidenskabelige domæne, fordi denne læring har fokus på gyldighed. (Mezirow 1990: 72-73)

Kommunikativ læring kan, ifølge Mezirow, skabes via en reflektiv diskurs, hvor den lærende bringer egne antagelser og handlemønstre i spil i en udviklingsstøttende relation. Kommunikativ læring bestræber sig på at skabe konsensus, der i denne henseende handler om at skabe enighed omkring, hvad det enkelte individ kommunikerede og ligeledes, hvad vedkommende faktisk mente med sin kommunikation. (Mezirow 2006: 114) Det betyder, at man i kommunikativ læring ikke vurderer forståelse via verifikation, men vurderer gyldigheden i kommunikationen ved at forholde sig til de bagvedliggende antagelser. Man forholder sig herved til den kommunikerendes autenticitet, hensigter, kvalifikationer og sandfærdighed. Dette kalder Mezirow analogisk abduktion. (Mezirow 2006: 113)

Denne kommunikative lærings efterprøvning af mening, gyldighed og sandhed bliver derfor essentiel for, hvordan vi i hverdagssituationer afprøver gyldigheden i den kommunikation, vi bliver en del af i de sociale relationer, som vi indgår i. Når vi efterprøver mening, indgår vi i re-

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

flekteret læring i og med at der dannes en diskurs, hvor vi relaterer vores forforståelser og horisont via gennemgang af kommunikationen for at afgøre, om den er gyldig. (Mezirow 1990: 74)

I den kommunikative læring vægtes altså, hvad det andet individ i kommunikationen antager, og ligeledes sættes der fokus på individernes måder at kommunikere på; får individerne faktisk sagt det, de tror de gør, og evner de i kommunikationen at forhandle egne mål. Dét at efterprøve mening i den kommunikative læring handler altså om individets afklaring af, under hvilke omstændigheder og betragtninger, det lærte stadig er legitimt og anvendeligt. En af de bærende faktorer i den kommunikative læring er, hvorvidt den lærende i kommunikationen får viderebragt egne antagelser, hvorved fokus kommer på den lærendes evner at fastholde, beskrive og i tale sætte egne mål. (Mezirow 2000: 92)

Efterprøvning af gyldighed konsensus

Enhver situation, hvori en påstand er sand, er bestemt af sociale normer og kulturelle koder - disse værende individets historie og horisont. Efterprøvning af gyldighed indbefatter altså en kritisk stillingtagen til, om det er passende på dette tidspunkt. Dette viser, at selv om der i en given situation opnås konsensus, er det kun et her - og - nu billede på lige præcist dét sted, individerne befinder sig pt. i deres eget livsforløb (Mezirow 1990: 74).

En ideel konsensus indebærer, at alle relationer, som vi indgår i, er udviklingsstøttende. I og med, at virkeligheden er en anden, vil læring forekomme de steder, hvor individerne formår at indgå i relationen på en sådan måde, at deltager har frihed og lighed til at indgå i et ligeværdigt samspil uden definitionsmagt. Konsekvensen af dette er, at konsensus i virkeligheden sjældent når i nærheden af idealet. (Mezirow 1990: 75)

Ny forståelse af læring

Hvilken form for læring involveres i borgerens udvikling?

Den form for læring, som specialet undersøger, er den transformative læring, fordi denne form for læring netop skaber mulighed for, at borgerne kan ændre sine meningsperspektiver og ikke kun meningsskemaerne. Det handler altså om, at borgeren får mulighed for at transformere de forforståelser og horisonter, som - igennem spejlingen i den refleksive diskurs - viser sig problematiske for borgerens fremtidsdrømme. Borgerne må tilegne sig empowerment igennem den udviklingsstøttende relation imellem konsulenten og borgeren.

Den nye forståelse af læring, jf. dette speciale, er at den er transformativ. Dvs. at den del af læringen, som her er repræsenteret, er kommunikativ læring. Det er netop i den kommunikative læring, hvori den refleksive diskurs forekommer, som igen er midlet til at skabe forståelse og derved de spejlinger, der muliggør borgerens transformative læringsproces.

Hvordan kan man forstå relationen mellem konsulenter og borger?

Ud fra den nye forståelse af læring afhænger borgernes læring af, at der er en professionel, dvs. en konsulent ved JT, som formår at skabe en udviklingsstøttende relation. Denne relation må indeholde nogle vigtige komponenter for at kunne støtte borgerne i deres udvikling. Relationen må være ligeværdig, dvs. at konsulenten må formå at skabe en relation, der er en subjekt - subjekt - relation, således at magten i relationen bliver udvisket. Den ligeværdige relation til borgeren skabes ved, at konsulenten har øje for og primært sætter fokus på borgerens egne ønsker for udvikling - det er dem, der skal være bærende for den udvikling, der skal støttes. Disse komponenter kan konsulenten skabe ved selv at være kritisk reflektiv, have reflekteret og derved skabe fokus på egne forforståelser og horisont. Den tillid, som den udviklingsstøttende relation skaber mellem konsulenten og borgerne, skaber empowerment til borgerne, således at de tør fortælle om egne ønsker og drømme for fremtiden. Dette gør det muligt for konsulenten at opleve borgerens forforståelser og horisont. Herigennem dannes der grobund for, at konsulenten i den refleksive diskurs - tilvejebragt gennem den udviklingsstøttende relation - kan spejle den enkelte borger, således at den bliver opmærksom på egne forforståelser og horisont, samt hvorvidt disse er legitime eller problematiske.

Dermed kan man forstå relationen mellem konsulenterne og borgerne via denne nye forståelse af læring, som en relation, der skal støtte borgeren i dennes læringsproces. Dette stiller krav til relationen om, at den skal være ligeværdig, og støtte empowerment jf. borgeren, og derfor er en udviklingsstøttende relation.

Relationen

I dette afsnit præsenterer jeg en teoretisk forståelse af anerkendelse og den anerkendende relation ud fra Anne-Lise L. Schibbye. Denne kan danne udgangspunkt for en ny forståelse af relationsbegrebet. Herefter inddrager jeg betydningen af den anerkendende relationen mellem professionelle og individ.

Den anerkendende relation

Anerkendelse beskrives ifølge Schibbye som den professionelles accept af individet, som det er. Dette tydeliggør et menneskesyn, som er båret af, at man ikke mener, at der er en rigtig eller forkert måde at se verden på. Dette er ligeledes en accept af det, som individet udtaler, da dette ses som en del af individets forforståelse og horisont. Man ser og hører altså individets egen historie dvs. de personlige erfaringer og ønsker for fremtiden, uanset hvad disse er - også selv om de ikke er identiske med ens egne. (Møller 2008:17)

Det får den betydning, at for at den professionelle kan anerkende individet, skal den professionelle være åbne overfor og acceptere individet, som et levende menneske med sin egen forforståelse, historie og udviklingsmuligheder. (Schibbye 2010: 234)

Refleksion og fortolkning

I samspillet med andre mennesker fortolker vi spontant den anden, dvs. at vi spontant tillægger den andens initiativer og udtalelser mening. Dette er nødvendigt for at kunne forholde sig til andre. Det kan blive en barriere, når den professionelle skal skabe en anerkendende relation til individet, fordi en sådan relation kræver et subjektivt syn på individet. Den definitionsmagt, som den professionelle besidder, må altså ikke fylde, men der må derimod være tale om en ligeværdig relation. (Billund og Zimmer: 80) Det bliver derfor en forudsætning for at kunne reflektere over individets kommunikation og handlinger, at den professionelle bliver nysgerrig og interesseret i det udtalte.

I den subjektive og ligeværdige anerkendende relation, er det essentielt, at den professionelle kan reflektere over sine egne forforståelser samt handlinger for derved at blive bevidst om disse og sin egen rolle i relationen.

Schibbye beskriver det således;

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

"Den anden bliver først subjekt for mig, når jeg bliver optaget af hans eller hendes inderside – ligesom jeg først bliver inderside for mig selv når jeg har opmærksomhed på min egen inderside – og tager den alvorligt." (...)
(Billund og Zimmer: 80)

Den subjektive relation skabes først, når den professionelle bliver optaget af individets inderside. Dette er udgangspunktet for, at relationen skabes, således at begge parter i relationen er subjekter på lige fod. Samtidig er det først, når den professionelle bliver opmærksom på sin egen inderside og tager den alvorligt, at den kommer i fokus for konsulentens tanker.

Den anerkendende relation fordrer altså, at den professionelle forholder sig subjektivt til individet, hvilket betyder at den professionelle skal være optaget af og reflektere over det, som individet udtaler i stedet for at tolke på dette. Anerkendelse bliver en særlig forforståelse, som man hele tiden tager med sig og udvikler; det er en tilgang til andre mennesker, som bliver en del af ens person samt identitet, snarere end noget man bare gør.

Selvrealisering

Schibbye beskæftiger sig med den anerkendende relation, som udgangspunkt for individets mulighed for selvrealisering, dét som i transformativ læring kaldes empowerment.

Jeg vælger i resten af specialet at benævne selvrealisering og empowerment som empowerment.

Gennem empowerment og den anerkendende relations accept af individet, hjælpes individet til at acceptere sig selv, fordi den anerkendende relation mellem den professionelle og individet skaber særligt gunstige forhold for at skabe indsigt i og forståelse for sig selv.

Den anerkendende relation kan derfor støtte individet til selvrealisering via disse spejlinger af erkendte og ikke erkendte sider af sig selv. Anerkendelse i den anerkendende relation bevirker, at individets perspektiv bliver genkendt, styrket og afgrænset i mødet med den professionelle. Herigennem får individet afklaret og reflekteret sine perspektiver i og af den professionelle;

"I det man anerkendes ser man så at sige sig selv, sit eget perspektiv ude fra – fra den andens bevidsthed." (Møller 2008: 29)

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Der fokuseres altså på individets afgrænsede og uafgrænsede sider. De afgrænsede sider er de sider, som individet har fokus på, dvs. dem som er tydelige for individet, samt de uafgrænsede sider, dvs. de sider som individet ikke selv er klar over. (Billund og Zimmer: 85)

Herved får individet mulighed for at udvikle sig i den retning, som det ønsker i forhold til at fokusere på afgrænsede og uafgrænsede sider af sig selv, som netop er afgørende for individets muligheder for at udvikle sig. Dette er befordrende for dét at reflektere over egne mønstre og derudfra vurdere, hvilke handlemønstre der er hensigtsmæssige, og hvilke der må ændres. Anerkendelse er altså essentielt for individets udviklingsproces;

"Anerkendelse spiller en central rolle i udviklingsprocessen, i det det at være anerkendende indebærer, at jeg må fange den andens bevidsthed og give den tilbage som anerkendt af min bevidsthed." (Schibbye, 2002, s. 247 i Billund og Zimmer: 83)

Via spejling tilvejebragt gennem den anerkendende relation, er der altså mulighed for, at individet kan fokusere på de sider af sig selv, der ikke passer sammen med individets ønske for fremtiden og skabe læring ud fra disse.

Da den anerkendende relation handler om at bevare et ligeværdige subjekt - subjekt forhold mellem den professionelle og individet, skal individets egne oplevelser og indre tilstande tages alvorligt og anses for vigtige i relationen. Derfor må den professionelle forholde sig til, at denne besidder en definitionsmagt. Denne definitionsmagt må forvaltes således, at individet netop forbliver subjekt og derved bestemmende for, hvordan den vil opleves, frem for objekt, hvori den bliver genstand for andres oplevelser.

I og med, at anerkendelse er en relation, er der først verifikation for, at den rent faktisk er anerkendende, når individet føler og oplever den som værende anerkendende. Det har betydning for den professionelles ageren i situationen. Individets følelse af anerkendelse skaber evidens for den anerkendende relation. Anerkendelse kan derfor kun tilbydes, men der er ingen garanti for, at det opleves som anerkendelse for det enkelte individ. (Billund og Zimmer: 81)

Schibbye mener ikke, at anerkendelse kan forenes med, at den professionelle har mål for individets udvikling. Dog er en vis målrettethed mod udvikling uundgåeligt i de fleste relationer mellem professionelle og individer, og netop derfor er det vigtigt, at den professionelle har fokus på, at den udvikling, der skal støttes hos individet er den, som individet selv er bevidst om at efterstræbe.

Ny forståelse af relationen

Hvordan kan man forstå relationen mellem konsulent og borger?

Den nye forståelse af relationen via denne del af undersøgelsen er, at det er en anerkendende relation, hvorfor relationen mellem konsulenten og borgeren handler om, at konsulenten støtter borgeren til den udvikling og derved læring, som borgeren ønsker.

Den anerkendende relation mellem konsulenten og borgeren fordrer, at konsulenten skaber en ligeværdig relation, dvs. ser borgeren som et subjekt frem for et objekt i relationen.

Den anerkendende relation skaber mulighed for, at konsulenten kan spejle borgeren i deres refleksive diskurs, hvorved borgeren får mulighed for at finde ud af, om deres meningsstruktur er ønskværdige eller problematisk og bør ændres. Den anerkendende relation fordrer dermed, at konsulenten er nysgerrig og viser interesse og åbenhed omkring borgerens særlige individualitet samt drømme og ønsker for fremtiden. Konsulenten skal derfor - til trods for at denne har et mål, som hedder hjælp til selvforsørgelse - sørge for at anerkende individet gennem åbenhed overfor borgerens perspektiver og drømme, hvad enten konsulenterne ser den som realistiske eller ej.

Relationen er anerkendende, når borgerne bekræfter dette. Det har betydning for mit speciale, idet det først er, når borgerne i min empiri giver udtryk for, at det har været en anerkendende relation, at det reelt er opnået. Det er relationens sigte, at det er den udvikling og nærmeste udviklingszone, der er relevante for den enkelte borger, som er væsentlig. Det er altså ikke op til konsulenterne at udvikle borgerne i retning af et mål, som de mener, at borgeren bør tilstræbe.

Den anerkendende relation er i denne undersøgelse en forudsætning for transformativ læring, og disse kan i samspil bevirke, at borgeren udvikler kompetencer og tilegner sig den læring, der er relevant for den enkelte i forhold til, at borgeren bliver selvforsørgende. Borgeren må derfor selv blive bevidst om og italesætte egne håb og drømme for fremtiden. Det må altså være borgerens ønsker og drømme for forandring, der er bærende for den diskurs, som borgeren og konsulenten skaber sammen.

Analyse

I dette afsnit vil jeg skabe en horisontsammensmeltning mellem teorien og empirien for derved at undersøge min problemstilling og skabe en videnskabelig diskussion.

Jeg vælger at undersøge min problemstilling ved i analyse at svare på mine 3 underspørgsmål, hvorfor disse vil blive de tre elementer i analysen:

- Hvilken form for læring involveres i borgerens udvikling?
- Hvordan kan man forstå relationen mellem konsulenter og borger?
- Skaber relationerne mellem konsulenter og borger mulighed for udvikling hos borgerne?
- Metodekritik

Analyse

Analysen har til formål at skabe en horisontsammensmeltning imellem undersøgelsens empiri og teori. Analysens hovedformål er jf. problemformulering, at undersøge, hvilken betydning relationen mellem konsulenterne og borgere har for borgernes læring. Analysen er derfor opbygget omkring de dele af empirien, hvor den beskriver den udvikling og læring, som borgerne gennemgår. Den beskæftiger sig endvidere med, hvilken slags læring borgerne gennemgår, samt om hvorvidt relationerne mellem konsulenterne og borgerne har indvirkning på borgernes udvikling og læring.

Jeg vil i afsnittet koncentrere mig om den kommunikative læring, som jeg vil benævne transformativ læring.

Jeg vil i analysen udbrede problemformuleringen via mine underspørgsmål og de to teorier om anerkendende relationer og transformativ læring. Jeg vil anvende mine underspørgsmål til sammenholde teorierne med empirien. Derfor vil analysen være styret af disse tre;

- 1. Hvilken form for læring involveres i borgerens udvikling?*
- 2. Hvordan kan man forstå relationen mellem konsulenter og borger?*
- 3. Skaber relationerne mellem konsulenter og borger mulighed for udvikling hos borgerne?*

Første del af analysen vil handle om den læring, som fremkommer i empirien, dvs. hvorvidt borgerne forandrer sig, om dette skaber læring, og hvilken læring det skaber. Jeg vil fokusere på, om den udvikling, som empirien viser, er transformativ læring samt undersøge, om de krav, som transformativ læring stiller til den professionelle og individet, er til stede i empirien.

Anden del af analysen søger at svare på, hvordan man kan forstå den relation, der er mellem konsulenterne og borgerne ved JT. Jeg vil i empirien søge at finde svar på, hvordan borgeren oplever relationen til konsulenten samt konsulentens opfattelse af egen rolle i relationen til borgeren. Herefter vil jeg sammenholde svar fra empirien med relationsteorien.

Tredje del af analysen er en undersøgelse af empirien, dvs. hvorvidt relationen mellem konsulenten og borgeren skaber mulighed for udvikling hos borgeren, samt om denne relation støtter borgerens udvikling og transformativ.

Min analyse tager udgangspunkt i de teoriafsnit, som jeg har beskrevet tidligere i dette speciale. Der anvendes i forbindelse med empirien derfor begreber og vendinger, der refererer direkte til de teoriafsnit, der er knyttet hertil.

Medarbejderne i empirien bliver omtalt ved navn, mens de medarbejder, som borgerne er tilknyttet kaldes konsulenter. Borgerne i empirien omtales ligeledes ved navn, mens borgere tilknyttet konsulenterne fra interviewene omtales som brugere. Jeg anvender disse benævnelser for netop at kunne skelne mellem mine interviewpersonerne og de ikke - interviewede.

Hvilken form for læring involveres i borgernes udvikling?

I denne del af analysen vil jeg, som ovenfor beskrevet søge at finde steder, hvor empirien skaber et billede af, hvilken form for læring borgernes udvikling skabes ud fra. Jeg starter derfor med at fokusere på de steder i empirien, hvor borgerne italesætter deres egen udvikling og læring, som repræsenterer transformativ læring. Da jeg vil undersøge, om de krav og roller transformativ læring stiller til den professionelle og borgerne, vil jeg se på, hvorvidt disse perspektiver af den transformativ læring er til stede i empirien. Jeg undersøger derfor, om empirien viser eksempler på, at konsulenterne har fokus på disse tre elementer af transformativ læring; borgerens empowerment, skabelse af en ligeværdig relation, og et rum for refleksiv diskurs.

I henhold til teoriafsnittet om empowerment, vil jeg i det følgende undersøge, om der er forekommet en empowerment af borgerne. Ann fortæller, at hendes konsulent ikke har fokus på at støtte den udvikling, Ann ønsker og drømmer om;

"Ja han var meget sådan, at tingene kunne være på hans måde, og lyttede ikke så meget til, hvad jeg ville, men alligevel blev det sådan, for jeg havde jo min kontaktperson med." (Bilag G: 2)

Empirien viser, at konsulenten ikke har fokus på at skabe udvikling via støtte til empowerment af borgere, fordi konsulenten i stedet har fokus på de udviklingsbehov, han ser, der er for Ann. Til trods for, at konsulenten ikke har fokus på Ann og hendes ønsker og drømme, viser empirien, at kontaktpersonen støtter Anns empowerment, som resulterer i, at fokus alligevel kommer på

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Anns ønsker og drømme for fremtiden. Anns empowerment støttes i stedet via en anerkendende og ligeværdig relation til kontaktpersonen, i stedet for via relationen til konsulenten.

Konsulenten Pia fortæller at det er blevet lettere for hende at forene sin kerneydelse med at skabe en ligeværdig relation;

"Ja det er simpelthen skønt, hvor det førhen mere handlede om, at de skulle ud i arbejde, hvor vi mere nu har den der dimension på, at vi skal ind og afklare, hvordan de kan komme i gang med en uddannelse. (Bilag E: 2)

Pia oplever, at det er blevet lettere at støtte individet til at skabe udvikling via borgernes ønsker og drømme, da konsulenternes mål er blevet en afklaring af, hvordan borgerne kan komme i gang med en uddannelse frem for, at de skal ud i arbejde. Ændringen af kerneydelsen giver Pia mulighed for at tage udgangspunkt i borgerens drømme og ønsker for den udvikling, hun ønsker at støtte. Hvis Pia formår at skabe en ligeværdig og anerkendende relation, hvor definitionsmagten neutraliseres, kan hun tage udgangspunkt i den kerneydelse og mål, som borgeren selv ønsker og ser som centrale.

For konsulenten Eva handler hendes rolle om;

"(...) og anerkende det, altså sætte mål for det videre forløb. Hvad er så det næste? Hvad skal de næste 13 uger eller måned bruges til? Til den videre udvikling og anerkende det hele tiden, når de rykker sig. Det er også det, vi opfordrer vores virksomheder til at gøre, at praktik værten/mentoren anerkender borgeren for det de går og gør." (Bilag C: 6)

Eva oplever, at hendes rolle er at finde mål for det videre forløb, formidle kontakten til praktikstedet, samt opfordre praktikværterne til at anerkende borgerne. Empirien viser, at Eva ser praktikken som det sted, hvor borgerne udvikles, og at det er værten/mentoren i praktikken, der skal sørge for at skabe den anerkendende relation til borgerne, som støtter deres udvikling.

Eva fortæller at;

"Jeg tænker at hvis borgeren skal have social kapital, den kan jeg ikke se bliver påvirket af den del, jeg påvirker, i forhold til min trivsel ej heller. Hvordan kan min trivsel, jeg får af min arbejdsplads her, påvirke borgeren?" (Bilag C: 2)

Eva fokuserer på, at den relation som skal støtte borgerens udvikling, er relationerne i borgerens praktikker og ikke den relation, som hun som konsulent har til borgerne. Her holder Eva sig

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

selv og sin egen rolle, som formidler af praktikken eller jobbet med løntilskud, udenfor det, som kan skabe udvikling hos borgeren.

Ann fortæller, at hendes konsulent ikke har fokus på sin relation til hende, mens hun er i praktik;

"(...) jeg blev jo sendt i praktik, der blev der ikke spurgt ind til, om jeg havde det godt, eller hvordan det gik, jeg tror han var ude en gang. Så var det bare hurtigt i telefonen, har du søgt ind, på uddannelsen og sådan." (Bilag G: 6)

Ann italesætter, at hendes konsulent ikke viste tydelige tegn på interesse for, om hendes praktik gik godt, da han kun besøgte hende en gang i løbet af hendes praktik. Han spurgte her ikke ind til hendes praktik. Empirien viser, at Ann oplever en læring omkring hendes konsulenters interesse for deres relation, i og med at konsulenten opretholder relationen, som hun beskriver. Empirien viser, at selv om Ann oplever sin relation til konsulenten som værende væsentlig og betydningsfuld for hende, oplever hun ikke, at den er tilsvarende væsentlig for ham. Denne læring kan skabe grundlag for en forstærket for forståelse hos Ann om, at disse konsulenter ikke ser vigtigheden i den udvikling, hun gennemgår i praktikken.

Hvilken form for læring viser empirien et billede af - sat i forhold til borgernes udvikling?

Lea italesætter at hun har gennemgået læring via sin tilknytning til JT;

"At skrive mine ansøgninger.(...)For der er nogle punkter, som er relevante at skrive, som jeg slet ikke havde tænkt på, jeg skulle skrive i mine ansøgninger, som kunne være relevant for dem, jeg har søgt ved. Der er også mit CV, så det har hjulpet mig meget, og jeg er kommet til mange jobsamtaler, siden det er blevet udviklet. Sidste år kom jeg til mere end 10, uden held, men det giver da stadig lidt fremskridt." (Bilag F: 4)

Lea fortæller, at hun nu ved, hvad en ansøgning og et cv skal indeholde. Empirien viser altså, at der er skabt udvikling og læring hos Lea. Der er tegn i empirien på, at konsulenten har skabt et rum for refleksiv diskurs, hvori Lea har formået at reflektere over egen forståelse af en ansøgning. Empirien viser ligeledes tegn på, at Lea via konsulentens spejling af hendes for forståelser og horisont har oplevet disse som problematiske, hvorefter hun har ændret sine perspektiver omkring dét at skabe en ansøgning. Hun har transformeret sine for forståelser, således at de matcher den forståelse, der skaber jobsamtaler. Derfor ser jeg ud fra empirien, at Lea har gennemgået en transformativ læring. Lea fortæller, at hendes konsulent søger at støtte hendes ud-

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

vikling ved at gøre hendes ønsker og drømme for fremtiden til fokus for den støtte, han kan give hende;

"Han er ikke bare en der kommer og finder det første og det bedste, men han går efter det man drømmer om." (Bilag F: 2)

Lea italesætter, at den konsulent, hun er tilknyttet, lytter til hende og skaber en ligeværdig relation ved at lade hendes drømme blive afgørende for den udvikling, konsulenten støtter Lea til at gennemgå. Empirien viser her, at når konsulenten lader Leas ønsker og drømme for fremtiden være bærende for den udvikling, som konsulenten støtter, skaber konsulenten mulighed for en ligeværdig relation som skaber empowerment hos Lea, og som skaber tillid i mellem dem.

Ida sætter i empirien fokus på, at hendes samarbejde med konsulenten skaber udvikling;

"Ja, hun var hele tiden meget bevidst om, hvordan jeg havde det. Og hele tiden stillede spørgsmål, og hvis jeg fik bare den mindste tåre i øjenkrogen, var hun lynhurtig til at finde ud af, hvad der skulle være anderledes. Eller hvad, der lige skete, hun var meget opmærksom på mig." (Bilag H: 5)

Empirien viser, at konsulentens samarbejde med Ida skaber udvikling. Ida italesætter, at hendes handlinger og ønsker er vigtige for konsulenten. Empirien viser tegn på at læring hos Ida bliver ud fra empirien, at hun har en ligeværdig relation til konsulenten, og at konsulenten støtter hendes empowerment. Denne relation skaber tillid og tro på, at de følelser og ønsker hun måtte have, er realistiske og vigtige. Empirien viser dog ikke tegn på transformativ læring, da empirien ikke fortæller om læringen i relation til andre end til konsulenten.

Ida fortæller, at hun er opmærksom på, at relationen til konsulenten har skabt udvikling hos hende;

"Altså jeg ved hvor mine styrker og svagheder er lige nu i forhold til, hvis jeg skal i praktik igen. Jeg ved, hvad jeg skulle gøre anderledes. Så på den måde har det vel styrket mig." (Bilag H: 5)

Ida italesætter i citatet at hun har opnået læring, i og med at hun oplever, hvorledes hendes egne forforståelser og horisont skaber muligheder og begrænsninger for hendes udvikling. Empirien sætter fokus på, at relationen mellem konsulenten og Ida støtter den udvikling, Ida gerne vil skabe for sig selv. Empirien viser tegn på, at Idas læring er sket via kritisk refleksion på baggrund af, at relationen til konsulenten og den refleksive diskurs i relationen, har indeholdt en spejling af Idas egne forforståelser og perspektiver, og at Ida har oplevet dem som problematiske. Der er netop tale om en transformativ læring, da Ida kan italesætte, at hun vil handle ander-

ledes på baggrund af reflektiv diskurs og kritisk refleksion. Herigennem er Ida blevet opmærksom på, hvilke af hendes forforståelser og handlinger, der er problematiske. Empirien viser ydermere tegn på, at konsulentens empowerment af Ida er medvirkende til at støtte hende i retning af at kunne skabe det, som hendes drømme kræver.

Hvordan kan man forstå relationen mellem konsulenter og borger?

I denne del af analysens er fokus på at forstå den relation, som kommer til udtryk i empirien. Borgerne i undersøgelsen italesætter alle, at de føler sig anerkendte af deres konsulenter. Denne del af analysen udbreder et billede af, hvordan relationerne, som beskrives i empirien skabes jf. de teoretiske aspekter af den anerkendende relation. Derfor ligger fokus på, om relationerne indeholder de delelementer, som Schibbye fremhæver. Hvordan opfatter konsulenterne selv deres roller og funktion, jf. borgerne, og er der sammenhæng i konsulenternes kontra borgernes oplevelser, eller er der uenighed?

Lea fortæller bla. at hendes konsulent var rigtig god til at lytte til hende;

"Han lytter til, hvad man har at sige, og så gør han noget, det er ikke sådan, at han kommer dagen efter og siger, hov det har jeg glemt, nej han gør noget, og han er også god til at lytte til, hvad man har at sige." (Bilag F: 2)

Lea fortæller, at konsulenten lytter til hende, tager hende alvorligt og følger op på deres aftaler. Empirien viser, at konsulenten jf. den anerkendende tilgang, skaber grundlag for en anerkendende relation til Lea. Den anerkendende relation skaber en ligeværdig dialog, hvor konsulenten fastholder Lea som subjekt i relationen. Dette bevirker, at Lea føler sig fri til at indgå ligeværdigt i kommunikationen og relationen, og tør fortælle om sine drømme og ønsker for fremtiden.

Lea fortæller endvidere, at konsulenten lytter til hende, og lader hendes drømme for fremtiden være bestemmende for, hvilken praktikplads de sammen skal finde til hende;

"(...)først havde jeg fået en praktikplads i Bahne, og der havde M en kontakt person jeg skulle kontakte., det var 100 % sikkerhed, at jeg kunne få en praktikplads der. Men så dukkede der et op i Salling, hvorfor jeg fortalte M at det var min drøm at komme i Salling. Hvorefter M sagde til ham i Bahne at det luede ikke, fordi min drøm var at komme i stormagasinet." (Bilag F: 2)

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Empirien viser igennem Lea italesættelser, at konsulenten anerkender hendes ønske og drøm, og ser den som realistisk. Empirien viser altså tegn på, at konsulenten anerkender hendes forståelse og horisont.

Konsulenten Pia fortæller, at hun ser at sin rolle som;

"Det er selvfølgelig her vi skal agere som motivator og forsøge at få dem ud af den rolle, få dem til at skabe noget forandring, og se, at der også er andre muligheder. Det synes jeg, at mit job går meget ud på, at se mulighederne frem for begrænsningerne." (Bilag E: 8)

Pia italesætter her, at hun ser sin egen rolle som at være motiverende og som værende den, der ser muligheder for borgeren. Empirien viser tegn på, at Pia har en anerkendende tilgang, som har fokus på, at det er borgerens egne ønsker, som skal støttes, og at det er borgeren selv, som skal skabe udviklingen.

Empirien viser, at Eva har svært ved at se sin egen rolle i borgernes udvikling under en praktik;

" (...) kigger jeg jo selvfølgelig på den sociale omgang og den sociale trivsel. I forhold til hvordan borgeren trives i virksomheden, og om de formår at byde ind i fællesskabet, eller er med i trivslen. Det er jo det, jeg spørger ind til. Det tænker jeg jo er den kobling, man har mellem borgeren og virksomheden. Virksomheden og borgeren mødes og får noget ud af hinanden, og derigennem bliver der skabt trivsel, i forhold til det møde, det kan selvfølgelig være katalysator for at der bliver trivsel. Men det har ikke noget at gøre med, hvordan jeg trives. Det kan jeg ikke se." (Bilag C: 2)

Eva har fokus på, at den relation, som borgeren har i praktikken, kan danne udgangspunkt for borgernes udvikling. Evas kan ikke se, hvordan hendes trivsel ved JT kan påvirke borgernes, da hun ikke tillægger den relation, som hun har til borgeren betydning jf. borgerens trivsel. Empiriens viser, at Eva ikke har mulighed for at skabe en anerkendende og udviklingsstøttende relation til borgeren, da hun ikke har fokus på sin egen rolle, og derved mister hun noget af grundlaget for at kunne indgå i den anerkendende og udviklingsstøttende relation, som den professionelle. Dette kræver, at Eva reflekterer over sine egne forforståelser og rolle i relationen, da dette er forudsætningen for netop at blive nysgerrig i forhold til dét, som borgeren kommunikerer.

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Empiri viser, at borgerne føler, at relationen bliver mere anerkendende ved, at konsulenterne får større kendskab til borgeren. Ida italesætter her denne oplevelse;

"I starten var min vejleder meget skeptisk omkring at finde en praktik i en børnehave til mig, fordi det åbenbart er meget populært, men efter vi fik mere kontakt, så lyttede hun rigtig meget til mine behov." (Bilag H: 2)

Empirien viser, at konsulenten via sit kendskab til Ida tog hendes ønsker og drømme alvorligt.

Dét at relationen og åbenheden, dvs. at sætte borgens ønsker og drømme i spil, ikke nødvendigvis er til stede fra start, fortæller Ann om, hendes relation til konsulenten har udviklet sig;

"Ja positiv, anerkendende og hjælpende. Rigtig god til at komme med gode ideer i forhold til den uddannelse jeg gerne ville i gang med, dvs. PAU(pædagogisk grunduddannelsen), hvad man kunne gøre." (Bilag G: 2)

Ann oplever ikke – i henhold til tidligere eksempel –, at hun anerkendes i starten af relationen, men i takt med at denne udvikles, kan hun efter endt forløb se tilbage på relationen som værende anerkendende.

Skaber relationerne mellem konsulenter og borger mulighed for udvikling hos borgerne?

I denne sidste del af analysen har jeg fokus på, hvorvidt borgerne udvikler sig via deres relation til konsulenterne. Ligeledes har jeg fokus på, hvilken læring udviklingen skaber.

Lea har igennem analysen italesat en del læring, som skabes via hendes relation til konsulenten. Dette citat støtter dette faktum, at den relation hun har til konsulenten skaber læring hos hende;

"Ja, fordi der er nogle hænder, man kan komme til og få hjælp ved en, nogle man kan spørge. De første 2 mdr. følte jeg ikke, at jeg kom nogen vegne, der ikke var nogen jeg kunne spørge, om min ansøgning var god nok, eller hvad der kunne gøres. Nu får jeg svar fra M eller nogle af de andre, der kommer med forslag, der får jeg hjælp af dem. Hvis de ser opslag, så siger de prøv lige at søge det her, eller at det her kunne være en god ide." (Bilag F: 4)

Lea fortæller, at hun har lært, at der er nogle, der kan hjælpe hende, hvis hun har brug for det. Empirien beskriver en transformativ læring, fordi Ida italesætter en kritisk refleksion, som er resultatet af en reflektiv diskurs. Hun oplever, at hendes meningsperspektiver bliver problematiske og formår at ændre sine perspektiver, og hun oplever, at det er okay at søge den hjælp, som

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

hun har brug for. Empirien viser, at Lea får ændret sine problematiske perspektiver omkring dét at skrive en ansøgning, således at hun får skabt en ny forståelse, som passer til den situation, hun står i nu.

Ann fortæller, at hun har udviklet sig via sin relation til konsulenten ved JT;

"Ja, og når han viste over for mig, at det han lovede at gøre, det gjorde han, så gav det tillid, ikke også." (Bilag G: 3)

Empirien viser, at Ann igennem sin relation til konsulenten har opnået læring; nemlig at hendes konsulent er til at stole på. Empirien viser ikke tegn på, at dette gælder for alle konsulenterne, hvorfor det ikke tyder på en transformativ læring. Hun har ændret en vane og ikke et perspektiv.

Ida fortæller ligeledes, at hun udvikles i kraft af den relation, som hun har med sin konsulent;

"Jeg vil sige, at min jobkonsulent var i perioder vildt stresset, og hvis ikke man var bare en lille smule opmærksom, så kunne det hurtigt komme til at gå ud over en selv. Så hun kom til at køre i det tempo med mig, også før man lige fik hevet hende ned igen. Så der var lidt for meget sådan... tju hej agtigt ind over nogle gange, men når man så sagde det til hende, så var hun lynhurtigt god til at falde ned igen." (Bilag H: 5)

Ida fortæller her, at hun formår at hjælpe sin konsulent. Empirien viser tegn på, at der ikke kun sker en udvikling hos Ida, men at der ligeledes sker udvikling hos hendes konsulent. Der er tegn på, at konsulenten har skabt en anerkendende relation til Ida; en ligeværdig relation, som har støttet Idas empowerment, og derfor har Ida kunnet hjælpe sin konsulent til at stoppe op og mærke, hvor Ida var. Konsulentens adfærd kunne være en barriere for udvikling hos Ida, men blev det ikke. Idas udvikling, set ud fra empirien, viser at hun er blevet opmærksom på at mærke, hvornår konsulentens handlinger påvirker hende og skaber stress. Empirien viser tegn på at relationen mellem konsulenten og Ida, har skabt baggrund for Ida udvikling igennem en refleksiv diskurs og anerkendelse af, at Idas følelse af stress er rigtig. Samt at konsulenten bør ændre adfærd. Dette skaber læring hos borgeren og konsulenten, men der er i empirien ikke henvisning til transformativ læring. Op følgende interview kan vise om Ida har lært, at mestre læringen i andre arenaer.

Ida italesætter endnu en udvikling, nemlig at hun via sit forløb ved JT og praktik har fået afklaring på, om hun ønsker en karriere inden for det fag, hun var i praktik;

"Nej, jeg synes ikke jeg er bedre rustet, jeg er mere bevidst omkring, om jeg vil være inden for faget eller ej." (Bilag H: 5)

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Ida fortæller, at hun godt selv kan se, at hun ikke er nået så langt i sin udvikling, som det kræver at arbejde indenfor det fag, hun ønsker. Empirien beskriver her en kritisk selvrefleksion, Ida har gennemgået.

Ida fortæller at hun har haft en god oplevelse af sit praktikforløb, og at hun selv mener, at konsulenten har været medvirkende til dette;

"Jeg synes, at hun har været medvirkende til, hun har haft den påvirkning på mig, at jeg føler at det forløb, jeg har haft med hende er gået godt, selv om jeg har måttet stoppe min praktik. Så selv om det skete, så har jeg fået en god fornemmelse af det, fordi hun har været så anerkendende undervejs." (Bilag H: 4)

Ida fortæller, at selv om hun må stoppe i praktik, har hun udviklet sig igennem konsulentens anerkendelse. Empirien viser tegn på, at konsulenten har formået at anerkende og skabe en ligeværdig relation, som har resulteret i, at Ida får hun en succesoplevelse samt læring ud af opholdet, selvom hun ikke gennemfører sin praktik.

Lea italesætter, at nogle af de opgaver hun har som deltager ved JT, er problematiske for hende, Lea fortæller at fredagene godt kan blive for meget for hende;

"(...) hvis man får et afslag så skal man også skrive det i sin logbog. Ja, og så skal man fortælle om, hvorfor man har fået et afslag, og nogle gange springer jeg det godt nok over." (Bilag F: 5)

Lea italesætter, at hun endnu ikke har lært at mestre at fortælle i åbent forum omkring de afslag hun har fået, hvilket fredagsmødet stiller krav om. Empirien viser, at Lea er bevidst om, at det er problematisk for hende at fortælle om sine afslag på denne måde. Denne bevidstgørelse kan danne grundlag for en fremtidig læring via refleksiv diskurs omkring det at dele sit afslag med andre.

Selv om alle tre borgere startede med at fortælle, at de følte sig anerkendt af deres konsulenter og empirien viser tegn på læring hos borgerne, skabt via relationen til konsulenterne, er dette ikke hele billedet af den virkelighed, som borgerne ved JT oplever.

For nogle af borgerne er det en længere rejse fra det første møde, frem til at de følte sig anerkendt. Ikke alle borgerne føler sig mødt vedrørende deres drømme, lige når de møder deres konsulent. Dette sætter Ann fokus på, da hun fortæller følgende;

"Han mente, at jeg skulle starte på grundforløbet til SOSU-nord. Det var ligesom om, at det troede han slet ikke på at skulle kunne lade sig gøre. Men

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

efter, at jeg har vist, at jeg faktisk godt kunne og skulle på kontanthjælp efter min praktik, der blødte han meget mere op i det og troede på, at det sagtens kunne lade sig gøre.” (Bilag G: 2)

Herved fortæller Ann, at relationen mellem hende og konsulenten forbedres ved, at konsulenterne får større kendskab til hende. Empirien viser, at relationen mellem Ann og hendes konsulent udvikles igennem deres møder og igennem den relation, der skabes via dette.

Ann fortæller, at hun ikke mener, at det er hendes relation til konsulenten, der har skabt hendes udvikling;

”Griner. jamen det er det jeg tænker, at det egentlig var min kontaktperson som forbedrede den. Men jeg tror egentlig også, at vi alle tre havde et godt samarbejde med at finde ud af, hvad det var jeg skulle, og hvad skal vi sammen for at opnå de her ting, så han har jo været en del af at det er blevet som det er og godt.” (Bilag G: 5)

Ann italesætter her, at det er hendes relation til kontaktpersonen, som har forbedret hendes situation. Empirien viser, at den relation Ann har til sin kontaktperson, har været anerkendende og ligeværdig, hvorfor den har været udviklingsstøttende i forhold til den transformative læringsproces. Empirien fortæller altså – som den anerkendende relationsteori samt den transformative læringsteori – at for at konsulenterne kan støtte borgernes læring i den transformative læringsproces, skal relationen til borgeren være en anerkendende relation.

Metodekritik

Selv om metoden i specialet fremstilles lineært og ’forlæns’, så er både metode og teori- og begrebsapparat blevet udviklet i mere cirkulære processer gennem skrivningen af specialet, hvor der har været en vekselvirkning mellem empiri og teori. Det er dog empirien, der i høj grad har været drivkraften. Denne fremgangsmåde falder ligeledes i tråd med både det socialkonstruktivistiske perspektiv på mit genstandsfelt, som er relationen mellem borger og konsulent, og den hermeneutiske filosofiske vidensproduktion, som er forforståelse, fortolkning af dele, ny forståelse af helheden. Metoden for specialet har altså været som en hermeneutisk cirkel, hvor hver ny refleksion via refleksiv diskurs støtte i den anerkendende relation har skabt et nyt ståsted og derved skabe nye erfaringer og erkendelser.

Konklusion

I dette afsnit vil jeg konkludere ud fra den horisontsammensmeltning, der kommer til udtryk i analysen, som den forekommer mellem teori og empiri.

Jeg vælger at dele konklusionen, jf. mine 3 underspørgsmål, hvorfor disse vil blive de tre elementer i konklusionen:

- Hvilken form for læring involveres i borgerens udvikling?
- Hvordan kan man forstå relationen mellem medarbejder og borger?
- Skaber relationerne mellem medarbejder og borger mulighed for udvikling hos borgerne?

Konklusion

Hvilken form for læring involveres i borgerens udvikling?

Den teoretiske analyse af empirien peger på, at den udviklingsstøttende relation skaber mulighed for borgerens refleksion, da borgeren reflekterer over egne forforståelser via den spejling, som konsulenten stiller til rådighed i den refleksive diskurs. Det er netop via denne spejling, at borgerne kan oplever behovet for og ønsket om udvikling, således at de kan følge deres drømme for fremtiden. Den refleksive diskurs og spejling er derved dét, som definere den transformative læring.

Den teoretiske analyse af empirien peger på, at transformativ læring stiller krav til individet og dets evne til at indgå i relationer. Borgerne skal turde sætte deres forforståelser og horisont i spil i relationerne til konsulenterne, før de kan opnå en spejling af disse i den refleksive diskurs. Min analyse viser, at grundlaget for, at borgerne tør sætte deres forforståelser og horisont på spil, er en ligeværdig og anerkendende relation til konsulenten. Herigennem skabes borgernes mulighed for empowerment.

Den refleksive diskurs stiller krav til individet og den professionelle samt til kvaliteten af deres relation og refleksive diskurs, fordi den transformative læring skabes via den udvikling, som den refleksive diskurs skaber fokus for hos borgeren.

Borgerne i min undersøgelse italesætter alle, at de opnår læring. Ligeledes er der tegn i empirien på at de alle gennemgår transformativ læring. Dog er der ikke tegn på, at alt den læring, de har opnået - ej heller den transformative læring - støttes via relationen med konsulenten i deres forløb ved JT. Det er interessant, at Ida fortæller, at hun ikke mener, at den transformative læring empirien viser sker, skyldes hendes relation til konsulenten.

Hvordan kan man forstå relationen mellem konsulenter og borger?

Empirien påviser, at hvis borgerne skal opnå en udvikling, som er transformativ, er det essentielt, at konsulenterne skaber en anerkendende relation. Den udviklingsstøttende relation, som transformativ læring kræver, skabes, jf. empirien i denne undersøgelse, via en anerkendende relation. Ligeledes viser empirien, at hvis konsulenten skal opnå at skabe anerkendende relationer til borgene kræver det, at konsulenterne besidder nogle vigtige kompetencer. Undersøgelsens empiri sætter fokus på, at de konsulenter, som skaber en anerkendende relation til borgerne, har forståelse for den anerkendende relations præmisser. Dette gennem aktiv lytning og

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

åbenhed omkring borgerens ønsker og drømme. Dette kan tilvejebringe en dialog, der ikke er underlagt konsulentens definitionsmagt, men som derimod giver mulighed for, at borgerne kan indgå i den refleksive diskurs og derved skabe udvikling og læring jf. transformativ læring. Udviklingen skabes via den refleksive diskurs, fordi konsulenten via den anerkendende tilgang skaber mulighed for, at spejle borgeren anerkendende i deres refleksive diskurs, hvorved borgeren får mulighed for på en anerkendende måde at finde ud af, om deres forforståelser er ønskværdige eller problematisk, og derfor skal ændres.

Dét, at der først er garanti for anerkendelse når individet bekræfter dette, får stor betydning for mit speciale; først når borgerne i min empiri giver udtryk for oplevelsen af og følelsen af dette, har der været tale om en anerkendende relation. Dette får den betydning, at jeg ikke kan konkludere på om relationer, som konsulenterne har til de borgere, som jeg ikke har interviewet er anerkendende, men kun dem, som jeg har interviewet. Via første del af analysen dannes der et billede af, at der er anerkendende relationer mellem borgeren og konsulenten ved JT, da alle borgere umiddelbart svarer ja i første omgang. Et dybere stik i analysen viser, at ikke alle relationer startede som anerkendende relationer. Dele af mine interviewpersoner, både konsulenterne og borgere, sætter fokus på, at der er nogle af de relationer, som de indgår i, der over tid udvikler sig til at være en anerkendende relation. Empirien viser, at nogle af borgerne oplever, at de i relationen til konsulenterne skal vise deres værd for at blive anerkendt. Dermed bliver tillid og anerkendelse noget man gør sig fortjent til og ikke noget, som man bare får. Dette er ikke foreneligt med den måde, som teorien i undersøgelsen ser anerkendelse på. Derfor er der ikke grundlag for at hævde, at alle relationer repræsenteret i denne undersøgelse er anerkendende relationer, selv om borgerne giver udtryk for, at de var det.

Empirien viser, at nogle af borgerne ved JT oplever, at der er en anerkendende relation, via den åbenhed og interesse konsulenterne udviser omkring deres forforståelser, horisont og deres drømme. Empirien viser ligeledes, at den anerkendende og ligeværdige relation imellem konsulenten og borgeren stiller krav til borgeren, om at have eller udvikle ønsker og drømme for fremtiden. Ligeledes skal borgerne turde sætte sig selv på spil, og fortælle konsulenten om disse, og den tillid skabes netop igennem den anerkendende og ligeværdig relation.

Skaber relationerne mellem konsulenter og borger mulighed for udvikling hos borgerne?

Dét, jeg gerne ville undersøge, var problemstillingen omkring, hvorvidt relationen mellem konsulenterne og borgerne støtter borgene til udvikling. Ved hjælp af en hermeneutisk tilgang har jeg skabt en ny forståelse af min problemformulering, som er, at hvis disse konsulenter skaber

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

en anerkendende relation, højnes muligheden for, at disse borgere oplever transformativ læring. En transformativ læring skaber ligeledes mulighed for, at borgerne udvikler kompetencer til at blive selvforsørgende.

Heri må den professionelle sørge for, at det lærende individ, dvs. borgerne, bliver anerkendt. Den professionelle må altså sikre, at det er borgerens ønsker og drømme for forandring, der er bærende for den diskurs, de skaber i fællesskab. Empirien viser, at den anerkendende relation skaber mulighed for at borgerne har tillid til relationen og derfor tør kommunikere om deres forforståelser og drømme. Relationen skaber endvidere mulighed for empowerment af borgeren. Empirien viser, at når individet er i fokus for udviklingen, skabs den udvikling, som individet ser, der er nødvendigt. Ligeledes viser empirien, at den anerkendende relation stiller krav til individet om, at de har drømme og forhåbninger i livet, hvis udviklingen skal resultere i en transformativ læring.

Empirien viser, at til trods for, at konsulenterne har en kerneydelse, som de skal arbejde efter, vælger nogle af konsulenterne at sætte borgeren i fokus, andre ser ikke værdien. Empirien og teorien skaber den horisontsammensmeltning, at borgeren kan støttes i deres transformativ læringsproces, via en anerkendende relation med deres konsulenter.

Borgerne mener, at det er vigtigt, at konsulenten har fokus på relationen, da borgernes særlige omstændigheder kræver en særlig relation såvel som kommunikation. Derfor er det vigtigt for JT at få fokus på, hvordan de skaber denne relation, der er afgørende for udviklingen, de ønsker at fremme, nemlig empowerment til selvforsørgelse.

Empirien og teorien skaber en horisontsammensmeltning. Borgeren kan støttes i deres transformativ læringsproces, via en anerkendende relation til deres konsulenter.

Dét, at den anerkendende relation mellem borgerne og konsulenterne støtter borgernes udvikling, skaber fundamentet for, at JT i fremtiden stadig skal eksistere, da disse muliggør den udvikling, borgerne har brug for. JT's berettigelse, som en institution der støtter kontanthjælpsmodtager til at blive selvforsørgende, er afhængig af, at konsulenterne formår at skabe en faglig anerkendende relation til borgerne, der støtter borgerne til empowerment og læring. Dermed er denne relation med til at begrunde og retfærdiggøre JT og konsulenternes fremtidige virke.

Dét, jeg gerne ville undersøge inden problemstillingen var, om det var vigtigt for konsulenterne at støtte borgene institutionen til højere social kapital. På baggrund af undersøgelsen mener jeg at kunne sige, at en vigtig del af dét at støtte borgerne til en højere social kapital, er ved at skabe anerkendende relation, som støtter den udvikling borgerne drømmer om.

En hermeneutisk refleksion

Jeg har valgt at lave min perspektivering som to dele; et perspektiveringsafsnit og et helhedsudkast til forbedring af praksis.

Perspektiveringen vil have fokus på de steder, hvor jeg ser, at empirien skaber problematiske referencerammer for konsulenterne.

Fokus på relationen er et helhedsudkastet, dvs. en temadag for konsulenterne ved JT, som tager udgangspunkt i succeshistorierne fra empirien. Dvs. der, hvor empirien og teorien skaber horisontsammensmeltninger, samt de problematiserede referencerammer hos konsulenterne, som empirien ligeledes repræsenterer.

Min undersøgelse er en lille del taget ud af en større helhed.

En hermeneutisk refleksion

Konklusionen skaber et billede af, at konsulenterne i denne kontekst støtter borgerne til at skabe læring, således at disse kan opnå deres drømme og blive selvforsørgende; hvorfor man kan sige, at konsulenterne opnår det, som kerneydelsen kræver af dem. Empirien viser ligeledes, at det er de anerkendende relationer mellem borgerne og konsulenterne, som skaber transformativ læring, hvilket også er det teorierne i specialet påpeger. Empirien viser, at konsulenterne har forskellige antagelser af, hvordan man støtter borgerne i deres udvikling og læring, samt hvem, der skal støtte denne udvikling. De teoretiske antagelser omkring den anerkendende relation betyder, at når den professionelle ikke ser, at deres relation til borgerne og derved egen rolle som vigtig, er det ikke muligt at skabe en anerkendende relation til borgerne. Jeg mener, at dette hænger godt sammen med, at borgerne i empirien oplever, at de i relationen til konsulenterne skal vise deres værd for at blive anerkendt.

Jeg mener, at institutionen kunne skabe fokus på konsulenternes rolle ved i højere grad at blive bevidste omkring anerkendende relationer og deres værdi og funktion. Herunder tænker jeg bl.a. konsulenternes rolle og dét at være sit eget perspektiv bevidst. Ligeledes kræver det et fokus på, hvad der reelt er kontanthjælpsmodtagernes drøm, og hvilke handlinger, det kræver, for at kontanthjælpsmodtagerne opnår deres drøm. Netop derfor mener jeg, at det er væsentligt for institutioner med denne målgruppe for øje, at de får fokus på de ressourcer og kvaliteter, der ligger i og skabes af deres relation til borgerne.

Jeg mener, at det vil være relevant for konsulenterne at deltage ved en temadag, der netop omhandler, hvad det vil sige at skabe anerkendende relationer som professionel. Her må der være oplæg og øvelser omkring dét at skabe anerkendende relationer som professionel. Der må undervises i, hvorledes man som professionel bedst støtter borgernes udvikling jf. transformativ læring. Dette vil skærpe fagligheden omkring arbejdet med borgerne. Flere konsulenter, som jeg har talt med, har påpeget, at flertallet af de borgere, de arbejder med har brug for mere end blot et kursus, i hvordan man søger job, eller en praktikplads. For mange af borgerne er der tale om store barrierer ex. i form af psykiske eller sociale udfordringer, der gør denne udvikling særligt krævende for den enkelte borger. Dette fordrer igen, at konsulenterne må være rustede til at varetage denne opgave.

Fokus på relationen – et konkret handleforslag

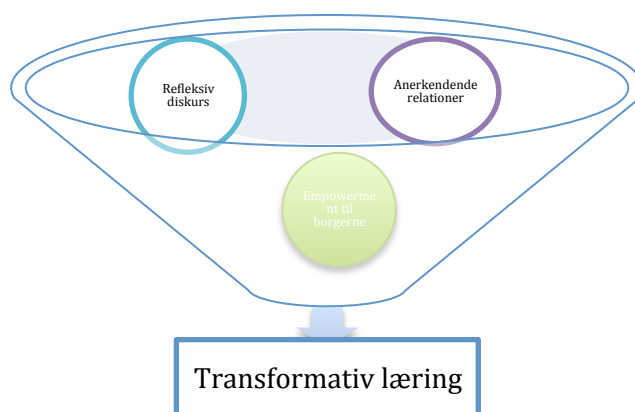
Mit handlingsudkast er skabt, som en didaktisk konsekvens af mine empiriske fund i undersøgelsen. Det er skabt med henblik på at kvalificere konsulenternes arbejde med relationen, og for at skabe en udvikling af felter- Det er et design, der formidler brugbar viden omkring dét at anvende den anerkendende relation i et professionelt aspekt. Handlingsudkastet er – som nævnt - en temadag for konsulenterne. Temadagens indhold og metode er teoretisk funderet og skabt på erfaringsviden (Jank & Meyer 2010).

1. Konsulentens rolle

Et oplæg omkring konsulentens rolle jf. borgeren i forhold til empirien og teorierne;

Konsulentens rolle i den anerkendende relation og som støtte til kontanthjælpsmodtagernes transformativ læring.

I transformativ læring er konsulentens rolle at skabe en anerkendende og ligeværdig relation, som skaber empowerment af borgeren. Hvis konsulenten vil støtte borgernes læring, skal de sikre, at borgeren kommer i fokus. Konsulenten kan via sin anerkendende relation støtte borgernes refleksion ved at skabe et rum for den reflektive diskurs. Den reflektive diskurs kan hjælpe borgerne med at se sine referencerammer og frigøre sig fra dem, som er problematiske og derfor ikke længere er gyldige for borgerne. Det betyder, at borgerne bliver i stand til at ændre deres problematiske rammer og skabe ny læring gennem reflektiv diskurs.

Figur 3: egen model jf. læring

Hvis konsulenten formår at skabe en ligeværdig og anerkendende relation, skaber det tillid imellem borgerne og konsulenten. Denne tillid bevirker, at borgeren tør udtrykke egne forforståelser såvel som håb og drømme. Når konsulenten skaber en anerkendende relation, hvori begge par-

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

ter er ligeværdige, så vil borgeren føle sig som subjekt. Dette resulterer i, at borgeren ikke behøver at tilpasse sig systemet, men vil være i stand til skabe udvikling i den retning, borgerens ønsker.

Fokus på egen position samt at andre ville handle anderledes

Konsulenterne skal være selvrefleksive. Dette betyder, at de skal være opmærksomme på egne forforståelser og horisont for netop at kunne skabe den ligeværdige relation som den anerkendende relation består af.

3. Udforskning af drømmen

Første skridt mod at skabe fælles forståelse af, hvilke drømme kontanthjælpsmodtageren har, er at kontanthjælpsmodtagerne italesætter deres egne drømme. Dette redskab er en øvelse i at fastholde, hvad drømmen er for kontanthjælpsmodtagerne. Konsulentens opgave er i første omgang at skabe en ligeværdig relation, være interesseret og lyttende, således at der sker en empowerment af kontanthjælpsmodtageren – og en samtidig forpligtelse på at tage egne drømme alvorligt.

Personen selv: Hvilke drømme har jeg for fremtiden? Dvs. hvad vil jeg have ud af den tid jeg er her?

1. _____
2. _____
3. _____

Konsulenten: Jf. kontanthjælpsmodtagerens drømme, hvordan kan konsulenten hjælpe i forhold til praktikplads eller job:

1. _____
2. _____
3. _____

Hvilken drøm vælger de at samarbejde om:

- Drømmen: _____

Figur 4: Model efter Herlau & Tetzschner 2006: 93

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Hvis konsulenterne formår at skabe et rum, hvor i kontanthjælpsmodtagerne italesætter deres drømme, samt konsulenterne italesætter hvordan de kan hjælpe disse med at opnå drømmene, skaber dette mulighed for et fælles fokus for hvad det kræver, dvs. hvilke skridt der for borgerne før de kan skabe den fremtid de drømmer om.

Her er det vigtigt at konsulenterne formår at skabe en anerkendende relation således at de skaber en refleksiv diskurs med borgerne fordi den refleksive diskurs skaber mulighed for at borgerne kan blive spejlet og anerkendelse kan sikre at denne spejling foregår i en ligeværdig og anerkendende relation som er udgangspunktet for borgerens refleksioner og problematisering af egne forforståelser.

4. De små skridt mod stor udvikling

De små skridt mod kontanthjælps modtagernes drøm. Konsulenterne skal i samarbejde med kontanthjælpsmodtagerne have fundet ud af hvordan opnår kontanthjælpsmodtagerne den udvikling de søger, som netop sætter dem i stand til at nå deres drømme og bliver selvforsørgende. De små skridt der er på vejen mod drømmen, kan skabes hvis de i samarbejdet skaber en refleksiv diskurs over disse, hvorfor kontanthjælpsmodtagerne svarer med hjælp fra konsulentten på drømmen ud fra denne figur;

Hvilke skridt er der mod drømmen?

Konsulentens job er her i samspil med kontanthjælpsmodtageren at finde ud af hvilke skridt der er mod drømmen;

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Figur 5: Model efter Herlau &Tetzschner 2006: 93

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Disse små skridt er med til at sikre, at det ikke bliver en for stor opgave for kontanthjælpsmodtagerne. Samtidig skaber dialogen omkring disse en mulighed for at konsulenten via spejling af borgernes italesættelser kan hjælpe kontanthjælps modtagerne med at se, hvilke forforståelser og horisonter er problematiske og derfor ikke realistiske og at der derfor må skabes nye muligheder. Der kan i visse situationer være tale om en proces der kræver mere end 5 skridt i sådan et tilfælde udvides modellen blot. Det er konsulentens rolle at hjælpe med at se hvilke andre muligheder der kunne være således at målet forbliver det samme, men vejen mod målet ændres.

Abstract - Artiklen

Artiklen sætter fokus på den måde konsulenterne ved Jobteam – fremover nævnt JB - ser og skaber et billede af kontanthjælpsmodtagerne, fortalt igennem empiri sammenholdt med teori fra min undersøgelse.

Artiklen vil søge, at skabe et billede af hvordan konsulenterne oplever og forstår det at være kontanthjælpsmodtager samt give et billede af hvordan konsulenten støtter kontanthjælpsmodtagerne og den måde konsulentene mener de støttes bedst.

Konsulentens måde at se støtte, udvikling og læring på vil blive sammenholdt med teoribegreberne om den anerkendende relation og transformativ læring, som det er repræsenteret i specialet

Artiklen - Er det attraktivt at være kontanthjælpsmodtager?

Den økonomiske krises indvirkning

Den økonomiske krise har de sidste år skabt problemer for den danske økonomi. Dette har resulteret i, at mange danskere på overførselsindkomst har fået mindre at leve for. Både borgere på dagpenge, SU og såvel som borgere, der udgør en del af kontanthjælpssystemet.

Medierne og politikerne har især det sidste halve år haft fokus på kontanthjælpsmodtagerne. Dette har i nogle dele af medierne og især den politiske retorik har skabt et fokus på, at kontanthjælpsmodtagerne kun får og ikke giver til samfundet.

Konsulenterne ved JT mener, at dette er et forvrænget billede af, hvordan virkeligheden ser ud for kontanthjælpsmodtagerne. Konsulenterne oplever ikke, at kontanthjælpsmodtagerne ikke vil arbejde, men at de derimod har barrierer, som gør, at de ikke er i stand til at varetage et almindeligt arbejde samtidig med, at der er sket en outsourcing af de jobs, som før i tiden fungerede som arbejdspladser til disse. Konsulenterne skaber et billede af, at vi lever i et samfund, hvor der ikke længere er plads til de psykisk og socialt udfordrede i arbejdstyrken. Det er et billede af en del af den danske befolkning, som har stort behov for hjælp og støtte, for at kunne udvikle sig til velfungerende samfundsborgere på lige fod med den almindelige lønarbejder.

Et andet billede af en udsat borgergruppe

Det er problematisk, at medierne og politikkerne beskriver en målgruppe, som kontanthjælpsmodtagerne, som nogle der ikke vil give til samfundet, når de i virkeligheden ikke *kan* give;

"Desværre er det oftest sådan, at dem der kommer fra de hjemme med færrest ressourcer er dem, som skal have de mest træls job." (Bilag E: 8)

Konsulenten Pia beskriver, at borgerne er en del af den danske befolkning, som er socialt udsatte og ofte ikke har mange ressourcer. Pia fremhæver, at denne gruppe generelt ikke kun har få ressourcer, men ligeledes kommer fra hjem som heller ikke er ressourcestærke. Grundet denne sociale arv har denne gruppe borgere ikke de samme forudsætninger for eller muligheder for at tilgå de uddannelsestrin, som giver de mest interessante jobs.

Pia fortæller ligeledes;

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

"De har ikke nogen uddannelse, og derfor er det godt, at man har fokus på, at unge skal have en uddannelse her ved JT. Ellers risikerer vi, at de hænger fast." (Bilag E: 8)

Empirien viser, at konsulenterne har fokus på borgernes manglende uddannelse, dét at støtte og hjælpe dem til uddannelse. Så selv om borgerne ved JT måske gerne vil have et job, indfrier de ikke adgangskravene. Dvs. de kan ikke tage en formel uddannelse, der kan skaffe dem adgang til et job. Disse udtalelser flytter fokus væk fra tankegangen om, at de alle skal i job til afklaring af, hvad kan de få af uddannelse.

Konsulenterne fortæller, at der er en særlig problematik omkring en stor del af de unge kontanthjælpsmodtagere. Deres ophold ved JT er ikke kun en mellemstation, mens de som andre unge er mellem uddannelse eller tager et sabbatår. Dette bekymrer konsulenten meget, og hun italesætter sine bekymringer således;

"Dem, som er studerende, har vi jo ikke haft noget problem med, fordi vi har vidst, det var bare en mellemstation. Ja, eller det var en måde at tjene penge til at komme ud og rejse. Men her er det hverdagen, ikke også, det er fremtiden de næste 20 år, ikke. Og det er måske dem, der har færrest ressourcer til at være udholdende, fordi mange af dem har ikke lært at være udholdende." (Bilag E: 8)

Hun sætter fokus på, at det er de borgere med færrest ressourcer, som bliver tilbudt de jobs som, som kræver mest udholdenhed for at beholde. Dette skaber et billede af, at det ikke er nemt for disse kontanthjælpsmodtagere. De jobs, som er mest attraktive, har borgerne hverken uddannelse eller kvalifikationer til at søge, mens de jobs, som de rent faktisk kan søge og får, ikke er de mest spændende eller ønskværdige jobs. Det fortæller noget om, at dét at være udholdende er en vigtig kompetence for kontanthjælpsmodtagerne, samt at det jo netop ikke er nemt at være udholdende, hvis ikke man har lært at mestre kompetencen.

Når regeringen slår på, at alle skal i arbejde og forsøger at skabe jobs ved skattelettelser i det private arbejdsliv, vurderer jeg ud fra min undersøgelsesempiri, at det ikke er denne målgruppe, de kan have sigte på at skabe arbejde til, i og med at disse borgere endnu ikke mestrer de kompetencer, dét at have et arbejde kræver.

Hvordan kan JT støtte kontanthjælpsmodtagerne?

Det vil være muligt for konsulenten, via den anerkendende relation at få indblik i borgernes forforståelser og horisont, da relationen vil have skabt den tillid der gør, at borgeren italesætter egne forforståelser og drømme. Borgeren får igennem den anerkendende og ligeværdige relation tillid til, at det denne siger, er lige så vigtigt og repræsentativt som det den professionelle siger. (Møller 2008) Denne relation må være ligeværdig og bevirke, at borgerne indgår heri om et subjekt frem for objekt. Ligeledes er det vigtigt for den anerkendende relation, at den professionelle har fokus på egne forforståelser og horisont, således at den spejling, denne laver af borgeren, netop bliver adskilt fra egen forforståelser og bliver så objektiv som muligt. (Billund & Zimmer: 85)

Hvilken tilgang og støtte kræver kontanthjælpsmodtagernes udvikling jf. konsulenten

Konsulenterne ved JT er ikke i tvivl om, hvordan de kan støtte disse borgere i deres udvikling;

(...) at du har en positiv og anerkendende kommunikation. Og møder folk der, hvor de er og hjælper dem der fra... også realistisk og stiller nogle krav til dem. Så man kan sige, at trivselen ligger i et gensidigt samarbejde, der bygger på tillid, troværdighed og anerkendelse. Og det handler om kommunikation, det er at give opgaver, ansvar og overholde aftaler. (Bilag E: 6)

Herved sætter konsulenten fokus på, at hun mener, at måden man kan nå kontanthjælpsmodtagerne og hjælpe dem, er ved at støtte deres udvikling via en anerkendende relation. Konsulenten mener ligeledes, at en del af hendes rolle er at finde ud af hvilke drømme og ønsker, borgerne har for fremtiden. Når konsulentens rolle er at støtte voksne mennesker i deres personlige udvikling, handler det i virkeligheden om, at disse skal støtte borgerne i at gennemgår en transformativ læringsproces.

Hvordan kan JT støtte borgernes udvikling og transformativ læring?

Konsulenten kan støtte borgerens empowerment til borgerne via den anerkendende tilgang, ved at lade borgerens ønske for udvikling, komme i fokus. (Mezirow 1990)

Den transformativ læring kræver, at individet frigør sig fra problematiske forforståelser og horisonter, som ikke længere har gyldighed. Denne frigørelse kan ifølge Mezirow skabes via en

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

refleksiv diskurs med den professionelle, hvis den professionelle kommunikation formår at spejle individet samt dennes forforståelser og meninger. Den spejling i den anerkendende relation, vil gøre det muligt for individet at sætte fokus på de meninger og forforståelser, som er problematiske, jf. den individets kontekst samt ønsker for at udvikling. Herved får individet mulighed for at skabe nye forståelser, som passer til den udvikling individet ønsker at skabe for sig selv. (Mezirow 1990)

Hvilken rolle mener konsulenterne de har i kontanthjælpsmodtagernes udvikling?

I lyset af Mezirows perspektiv, kan det følgende citat fortolkes som et eksempel på spejling og refleksiv diskurs ;

Jeg har f.eks. nogle kvinder i 20'erne med 2 børn, der gerne vil være pædagoger. Men de vil ikke gå på SU, det kan de ikke leve for, fordi de sidder for dyrt i det. De vil ikke undvære, men de vil heller ikke tage lån. Så de er låst i den der drøm om at blive noget, men de vil heller ikke investere i det. Så laver jeg nogle forløb, hvor de kommer i praktik. Det kan være i tvillingeprojektet, men det kan også være i en børnehave, vuggestue eller noget andet. Hvor de kommer frem til at sidde med den der afvisning til, jeg vil fand'me, så må vi gå i banken og låne. Eller suge på lappen, eller spise hos vores forældre, for vi vil bare have den her uddannelse. Og de er dybt taknemmelige for at have fået lov til at gennemgå den proces. (Bilag E: 7)

Pia fortæller, at hendes mål er at få gjort borgeren opmærksom på, at de ønsker de har for udviklingen er realistiske. Herved vælger hun netop at skabe udvikling jf. den transformative læringsteori. Empirien viser tegn på, at Pia anerkender og spejler borgeren, således at denne får forståelse for, at det ikke er drømmen men de forforståelser og horisonter, borgerne har om livet, der skaber barriere for den udvikling, borgeren ønsker for sig selv. Pia støtter således borgeren, til at se de muligheder, der er samt støtter borgerens mulighed for at skabe nye stringsstrategier og derved at skabe den udvikling borgeren selv ønsker.

Er det muligt at understøtte en udvikling, hvor kontanthjælpsmodtagerne bliver i stand til at være en del af arbejdsstyrken?

Når borgerene får en anerkendende relation til konsulenten, som kan give den støtte og vejledning de har brug for, til at opnå egne ønsker og drømme, da dette er en essentiel del af borgernes

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

transformativ læringsproces, vil det være muligt at støtte borgernes udviklingen jf. transformativ læring og selvforsørgelse.

Problematikken ligger mere i de tiltag, der skabes til nogle af kontanthjælpsmodtagerene, nemlig om det er realistiske, at disse borgere blot skal have et kursus i jobsøgning, så er de klar til at have et job. Processen, som borgerne skal gennemgå for at kommer fra kontanthjælpsmodtager til lønmodtager, handler mere om en udviklingsstøttende proces med en professionel, der igennem anerkendende relationer får skabt den ligeværdige dialog og reflektiv diskurs, som tilfører empowerment til individet og spejler individet, således at det kan skabe udvikling for sig selv. Dette ville, ifølge Mezirow, højne sandsynligheden for, at borgeren igennem en afklaring af egne mål og ønsker bliver i stand til at finde ressourcer til en transformativ læringsproces, som har mulighed for, at de kan forfølge sine mål og ønsker.

Konsulentens udtalelser, relationsteorien og læringsperspektivet sætter fokus på, at dét at være kontanthjælpsmodtager netop ikke handler om ikke at ville, ikke at gide eller ikke have lyst til at arbejde, men derimod om, at man igennem sin opvækst og socialisering ikke har fået de værktøjer og kompetencer, som dette kræver. Ofte handler disse problematikker derfor om, at kontanthjælpsmodtagernes egne forforståelser og horisonter skaber en illusion om, at de ikke kan andet og derfor fastlåses i systemet, mens virkeligheden er, at de har barriere, som står imellem dem og deres ønsker samt drømme.

Litteraturliste

Bøger

- Berger & Luckmann 2003: Berger, Peter L og Luckmann, Thomas - Den sociale konstruktion af virkeligheden – en videnssociologisk afhandling, Akademisk forlag, København K, 2003.
- Billund & Zimmer 2005: Billund, Lise og Zimmer, Anne – Stof til eftertanke – om anerkendelse som næring til udvikling i relationer I: Alrø, Helle og Kristiansen, Marianne (red.) – Dialog og magt i organisationer, 1. udgave, 2. oplag, Aalborg Universitets forlag, Aalborg Ø.
- Kvale & Brinkmann 2011: Brinkmann, Svend og Kvale, Steiner - Interview, 2 udgave, Hans Reitzels forlag, København, 2011.
- Brinkmann & Tanggaard 2010: Brinkmann, Svend og Tanggaard, Lene - Kvalitative metoder, 1 udgave, Hans Reitzels forlag, København, 2010.
- Fredslund 2012: Fredslund, Hanne; i Nygaard, Claus (red.) - samfundsvidenskabelige analyse metoder, 2. Udgave, 1. oplag, Samfundslitteratur, Frederiksberg C, 2012: 75 – 100.
- Fuglsang & Olesen 2004: Fuglsang, Lars og Olesen, Poul Bitch - Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne, på tværs af fagkulturer og paradigmer, 2. Udgave, 3. oplag, Roskilde universitets forlag, Frederiksberg, 2004.
- Herlau & Tetzschner 2006: Herlau, Henrik og Tetzschner, Helge - Kubuskonceptet – prejektledelse og innovation, Forlaget Samfundslitteratur, 2006.
- Jank & Meyer 2010: Jank, Werner & Meyer, Hilbert - Didaktiske modeller, 1. Udgave, 3. oplag, Gyldendal, København, 2010.
- Larsen 2005: Larsen, Sune Holm - Socialkonstruktivisme som forskningsmetode, I Nygaard, Claus (red.) - samfundsvidenskabelige analyse metoder, 2. Udgave, 1. oplag, Samfundslitteratur, Frederiksberg C, 2012: 121 – 144.
- Launsø & Riber 2005: Launsø, Laila og Riber, Olaf - Forskning om og med mennesker forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskning, 5. Udgave, Nyt nordisk forlag Arnold Busck A/S, København K, 2005.
- Mezirow 1990: Mezirow, Jack - Hvordan kritisk refleksion fører til transformativ læring. I: Illeris, Knud (red) - Tekster om læring, Samfundslitteratur, 2000: 67-82

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

- Mezirow 2000: Mezirow, Jack - At lære at tænke som voksen. I: Illeris, Knud og Berri, Signe(red.) - Tekster om voksen læring, 1. Udgave, Roskilde universitets forlag, Frederiksberg, 2005: 89-104
- Mezirow 2006: Mezirow, Jack - Transformativ læring I: Illeris, Knud - Læringsteorier - 6 aktuelle læringsforståelser, 1. Udgave, 3. oplag, Roskilde universitets forlag, Frederiksberg, 2009: 111-134
- Møller 2008: Møller, Lise - Anerkendelse i praksis, 1. Udgave, 1 oplag, Akademisk forlag, København, 2008.
- Rendtorff 2003: Rendtorff, Jacob Dahl - Socialkonstruktivisme og hermeneutik I: Hansen, Allan Dreyer og Sehested, Karina (red.) - Konstruktive bidrag. Om teori og metode i konstruktivistisk videnskab, Roskilde universitetsforlag, 2003
- Schibbye 2010: Schibbye, Anne-Lise Løvlie - Relationer – Et dialektisk perspektiv på eksistentiel og psykodynamisk psykoterapi, 2. Udgave, 1 oplag, universitetsforlaget, Oslo, 2010: -
- Svendsen & Svendsen 2006: Svendsen, Gert Tinggaard og Svendsen, Gunnar L.H - Social Kapital – En introduktion, 1. Udgave, 1. Oplag, Hans Reitzels forlag, 2006: 1-78.
- Halpern 2005: Halpern, David - Social Capital, MGP Books, Cornwall, 2005: 1- 28.

Drømmefangere - Støtter anerkendende relationer udvikling?

Internetsider

- Aalborg kommune 2012 1 : www.aalborgkommune.dk/Job/personale-og-ledelse/Tvaergaende-projekter/Sider/sundhedsambassadoerer.aspx : 22. Dec. 2012 kl. 16
- Aalborg kommune 2012 2: www.aalborgkommune.dk/job/personale-og-ledelse/sider/social-kapital.aspx: 28. maj 2013 kl. 16.02
- Ams 2013: ams.dk/Viden/Indsatser/~media/AMS/Dokumenter/udvikling-og-forsoeg/ny-matchmodel/matchmodel_pjece_2010-02-16pdf.ashx: 14. April 2013 kl. 15.
- Berlingske 2013: www.b.dk/globalt/den-globale-arbejdsloeshed-stiger-fortsat: 12. april 2013 kl. 16.
- Dr 2013 1: www.dr.dk/Nyheder/Politik/2013/02/19/122909.htm: 14 april 2013 kl. 16.
- Dr 2013 2: www.dr.dk/Nyheder/Ligetil/Dagens_fokus/Indland/2013/02/27150921.htm 3 maj 2013 kl. 11:15
- Fagforening-info 2013: fagforening-info.dk/fagforbund-og-fagforeninger
- Information 2013: www.information.dk/458282 14. april 2013 kl. 16
- Modkraft 2013: modkraft.dk/artikel/generalangreb-paa-overforselsindkomster
- Vidensnetvaerket 2013: www.vidensnetvaerket.dk/nyheder/ny-matchmodel-for-borgere-i-jobcentre: 14. april 2013 kl. 16

Bilags oversigt

Følgende bilag er vedlagt på Cd-rom;

Bilag A: De 6 søjler af institutionen

Bilag B: Transskription af interview med lederen

Bilag C: Transskription af interview med Eva

Bilag D: Transskription af interview med Kim

Bilag E: Transskription af interview med Pia

Bilag F: Transskription af interview med Lea

Bilag G: Transskription af interview med Ann

Bilag H: Transskription af interview med Ida

Bilag I: Interviewguiderne

Bilag J: Didaktiske overvejelser bagforløbet samt opbygning af handleforslag:

Bilag K: Mit didaktiske helhedsudkast